

РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ОБСТЕЖЕНЬ ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКОЇ ВИСОЧИНИ (ОКОЛИЦІ С. СЛОВІТА)

Марія ВОЙТОВИЧ¹ , Яна ЯКОВИШИНА² , Назар ДЕМСЬКИЙ³ , Ярина ДЕМСЬКА⁴

^{1,2}Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: danylivmari@ukr.net, jkovyshyna@ukr.net

³Історико-краєзнавчий музей села Словіти та околиць,
вул. І. Богослова, 1а, 80735, с. Словіта, Львівська обл., Україна,
e-mail: archeologiaslovita@gmail.com

⁴Історико-культурний заповідник «Стільське городище»,
вул. Шевченка, 129, 81615, с. Стільське, Львівська обл., Україна,
e-mail: yarynademska04@gmail.com

Подано результати розвідкових археологічних досліджень на території Малого Полісся та Гологірського горбогір'я в околицях с. Словіта. Зазначено, що під час робіт на горбогір'ї зафіксовано вісім курганів, які утворювали два скупчення по три насипи, а також два поодинокі кургани. Встановлено, що спільною ознакою для всіх насипів є їх локалізація вздовж вершин горбогір'я, або на схилах ближче до вершини. Вказано, що всі кургани мають ознаки грабіжницьких вкопів різного часу. У чотирьох закладених розвідкових шурфах на території міжкурганного простору не виявлено рухомого матеріалу, що не дає можливості з'ясувати час їх спорудження. Припущено, що обстежені насипи можуть належати комарівській культурі, чотири пам'ятки якої локалізовані в околицях, де здійснені обстеження. Під час огляду пам'яток Словіта I–IV стверджено їх багат шаровість. Виняток – пам'ятка Словіта III, де основну масу знахідок представлено виробами комарівської культури. Спостережено, що ймовірно пам'ятки Словіта II–IV в минулому могли належати до одного великого поселення комарівської культури. Зауважено, що найраніші вироби на пам'ятках – поодинокі вироби доби палеоліту (Словіта I, II, IV) та мезоліту (Словіта I). Виявлено декілька фрагментів глиняного посуду культури лінійно-стрічкової кераміки (Словіта I), трапляються артефакти культури кулястих амфор (Словіта I, II, IV) та межановицької культури (Словіта II, IV). Доведено, що значна частина артефактів належить до періоду раннього заліза (Словіта I, II, IV). Підсумовано, що незначна кількість зібраного матеріалу є виробами райковецької культури (Словіта I), княжої (Словіта I, IV) та модерної діб (Словіта I, III).

Відзначено, що не вдалось підтвердити наявності культурних горизонтів, раніших за модерну добу на території монастиря Воздвиження Чесного Хреста сестер Чину святого Василя Великого (ЧСВВ) (Словіта VI). Констатовано, що раніше виявлений поодинокий крем'яний виріб із території цього монастиря може бути випадковою знахідкою, а перевірка місця фіксації бронзових кельтів вказує на приналежність цих виробів до групи пам'яток як скарбів. Виснувано, що проведені археологічні дослідження на межі двох фізико-географічних районів значно доповнили археологічну карту заселення цієї території від періоду палеоліту до модерної доби.

Ключові слова: кургани, палеоліт, мезоліт, культура лінійно-стрічкової кераміки, культура кулястих амфор, межановицька культура, комарівська культура, період раннього заліза.

У польовому сезоні 2023 р. археологічна експедиція Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України проводила дослідження на території та околицях с. Словіта

Глинянської міської громади Львівського району Львівської області [Войтович та ін., 2024]. Основна мета робіт полягала у виявленні та перевірці стану збереження археологічних пам'яток на межі Малого Полісся та Гологірського горбогір'я в околицях с. Словита. Завданням було з'ясувати, чи у цій місцевості наявні пам'ятки культури шнурової кераміки, інформацію про матеріал якої повідомлялось раніше [Терський, Майорчак, Демський, 2019, с. 137]. Наявність пам'яток цієї культури на цих теренах уточнювала б територію поширення населення культури шнурової кераміки та дещо розширювала простори, зайняті цими спільнотами у північно-східному напрямку. Окрім того, у публікаціях відсутній картографічний матеріал та детальний опис локалізації виявлених пам'яток, що створювало значні труднощі у подальшому опрацюванні джерельних матеріалів.

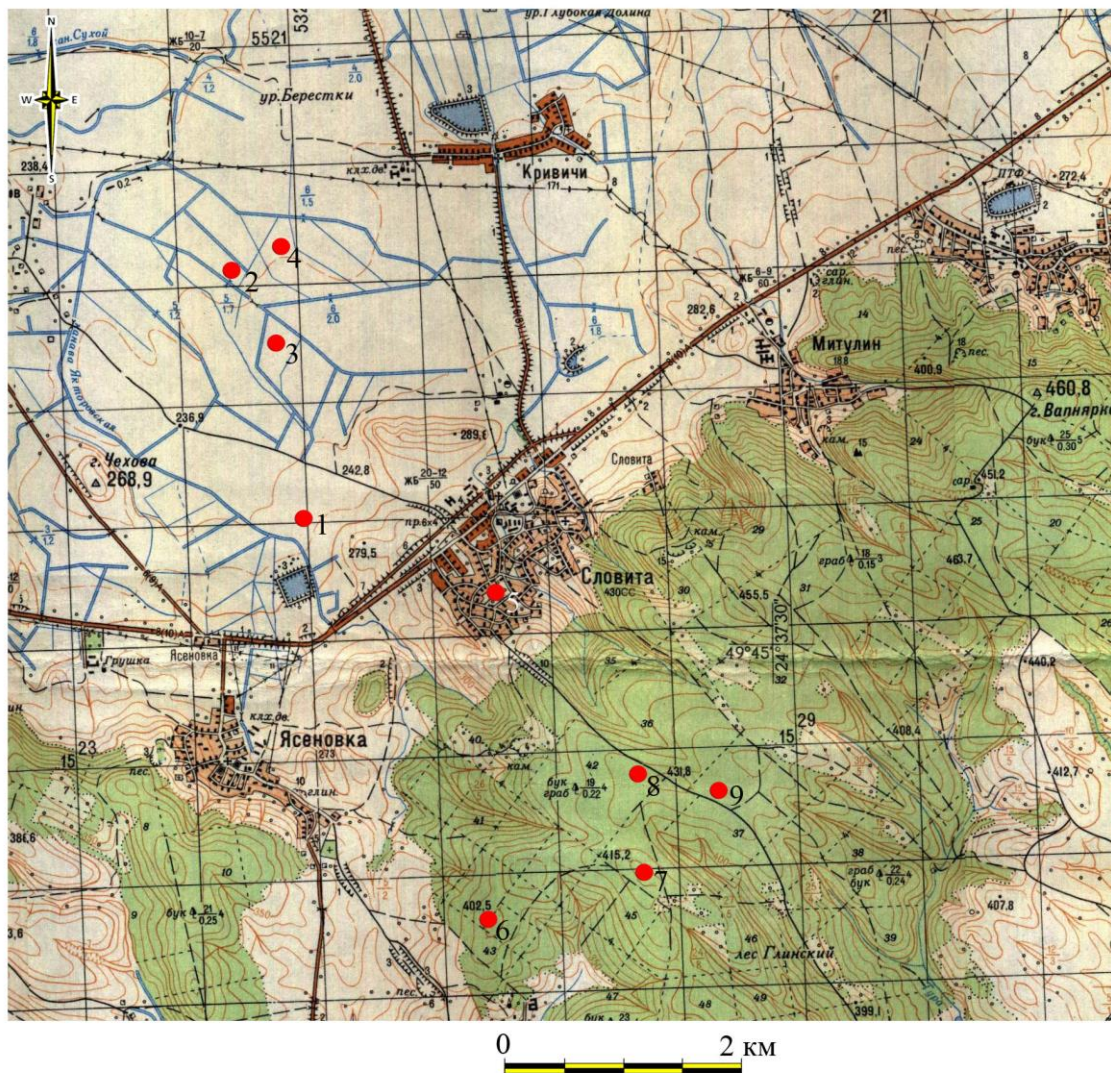

Рис. 1. Карта обстежених археологічних пам'яток на території с. Словита: 1 – Словита I; 2 – Словита II; 3 – Словита III; 4 – Словита IV; 5 – Словита VI; 6 – курган; 7 – група курганів в ур. Три Кіпці; 8 – курган в ур. До Фелікса; 9 – група курганів в ур. Коло Магрель

Fig. 1. Map of examined archaeological sites on the territory of Slovita: 1 – Slovita I; 2 – Slovita II; 3 – Slovita III; 4 – Slovita IV; 5 – Slovita VI; 6 – barrow; 7 – group of barrows in Try Kiptsi place; 8 – barrow in Do Felixa place; 9 – group of barrows in Kolo Magrel place

Рельєф. Територія, де здійснювалися розвідкові археологічні дослідження, особлива тим, що с. Словіта розміщене на межі двох геоморфологічних підобластей: Малого Полісся та Подільської височини, які належать до геоморфологічної області Волино-Подільської височини.

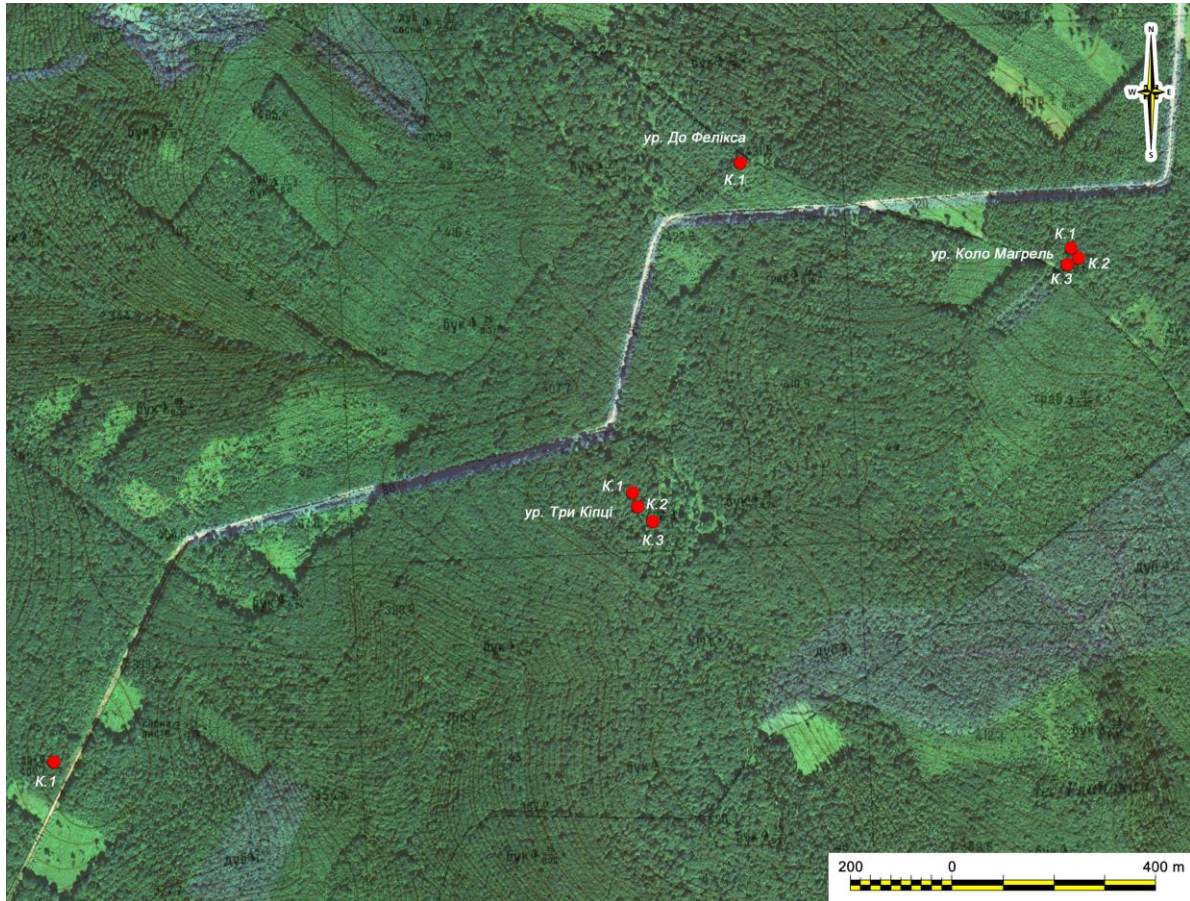

Рис. 2. Вигляд із супутника на локалізацію обстежених курганів
Fig. 2. Satellite view on the localization of examined barrows

Мале Полісся складається з декількох геоморфологічних районів. Північно-західні землі с. Словіта належать до Підподільської хвилясто-останцевої денудаційної рівнини, яка охоплює південно-східну частину Малого Полісся, що обмежена крайовим уступом Північного Поділля (Гологоро-Кременецьке горбогір'я). Для цієї території характерними є різновисотні та злегка нахилені поверхні, які, як правило, утворені на мергелях крейдового віку. Домінуючими типами рельєфу є флювіальні комплекси форм (заплавні і надзаплавні тераси), фрагменти флювіальних та флювіально-біогенних рівнин. В околицях с. Словіта трапляються пологосхилі горби, що є однією з особливостей Підподільської хвилясто-останцевої денудаційної рівнини [Кравчук, Зінько, 2018, с. 55–60].

Подібно до Малого Полісся підобласть Подільська височина складається із декількох окремих геоморфологічних районів. Терени, де проводилися цьогорічні розвідкові дослідження, є у складі Гологоро-Вороньцького структурно-денудаційного горбогір'я та займають його північний край – Північно-подільський уступ, що добре виражений з боку Малого Полісся. Перепад висот між двома районами становить від 100 до 220 м. Цей район характеризується одними з найвищих абсолютних висот на рівнинній частині Львівщини. Також у Гологірському пасмі фіксуються найвищі вершини всієї Подільської височини. У

будові Гологірського пасма беруть участь верхньокрейдові мергелі, баденські піски, пісковики та вапняки [Кравчук, Зінько, 2018, с. 61–62].

Історія досліджень. Вивчення околиць Словіти розпочалось доволі пізно та пов'язане з поверхневими зборами Назара Демського останнього десятиліття. Професійне обстеження території продовжили працівники Комунального закладу Львівської обласної ради (КЗ ЛОР) «Львівський історичний музей» Святослав Терський, Микола Майорчак, Оксана Куценяк спільно з Назаром Демським у 2018 р. [Терський, Демський, 2020, с. 15; Терський та ін., 2020, с. 161–163]. Роботи тривали до 2021 р., за цей час планомірно обстежено території сіл Словіта, Якторів, Митулин, Кривичі. Вагомі роботи проведені на території словітського лісу, що охоплює північно-західну частину лісового масиву розміром приблизно 20×10 км між селами Якторів, Словіта, Митулин, Новосілки, Трудовач, Гологірки, Лоні та Унів [Терський, Демський, Гарасим, 2022, с. 168].

Рис. 3. Ур. Коло Магрель. Курган 2. Вид з півночі
Fig. 3. Kolo Magrel place. Barrow 2. View from the north

Унаслідок робіт відкрито декілька десятків різночасових пам'яток, значна частина з яких належить до с. Словіта (дев'ять пунктів). Зокрема, чотири поселення, на яких виявлено матеріал бронзової доби (Словіта I–IV), а також дві групи курганів, розміщені в ур. Три Кіпці та ур. Коло Магреля [Терський, Демський, 2021, с. 313; Терський та ін., 2020, с. 161–163].

Періодом раннього заліза датований матеріал із пам'яток Словіта I, IV–V [Терський та ін., 2020, с. 161–163]. А дещо раніше, під час земляних робіт, на території жіночого монастиря (Словіта VI) виявлено дві бронзові сокири-кельти типу Gemze [Терський, Майорчак, Демський, 2019, с. 138].

Матеріал княжої доби виявлений на пам'ятці Словіта IV (керамічний посуд, срібне скроневе кільце тощо). На значній частині пам'яток виявлено матеріал модерної доби (Словіта I, IV, VI, VII). На пам'ятці, локалізованій на території Словітського монастиря, закладено розвітковий шурф площею 5 м², у якому відкрито частину зруйнованої пожежею

споруди та зібрано численний рухомий матеріал, який здебільшого є керамічним посудом [Демський, Терський, Майорчак, 2021, с. 65–66; Терський, Демський, Куценяк, 2021, с. 114–11; Терський, Майорчак, Демський, 2020, с. 29–33; Терський та ін., 2020, с. 161–163]. Цікаві результати отримані внаслідок відкриття та подальшого шурфування скляного гутища, що розміщене в словітському лісі на березі р. Тура (притока р. Гнила Липа) [Терський, Демський, 2021, с. 317]. У закладеному невеликому шурфі розміром 2×2,5 м натраплено на залишки наземної споруди, у заповненні якої здобуто численний рухомий матеріал, що складався із предметів праці, побутових речей та значної кількості відходів гутного виробництва, які датуються кінцем XVI – першою половиною XVII ст. [Терський, Демський, Гарасим, 2022, с. 168–175].

Нещодавно на пам'ятці Словіта IV працювала невелика експедиція, яку очолив Ярослав Онищук. Унаслідок шурфувань вдалося дослідити залишки кремаційного поховання, сильно понищеного оранкою та чорними копачами [Онищук, 2021, с. 5–7].

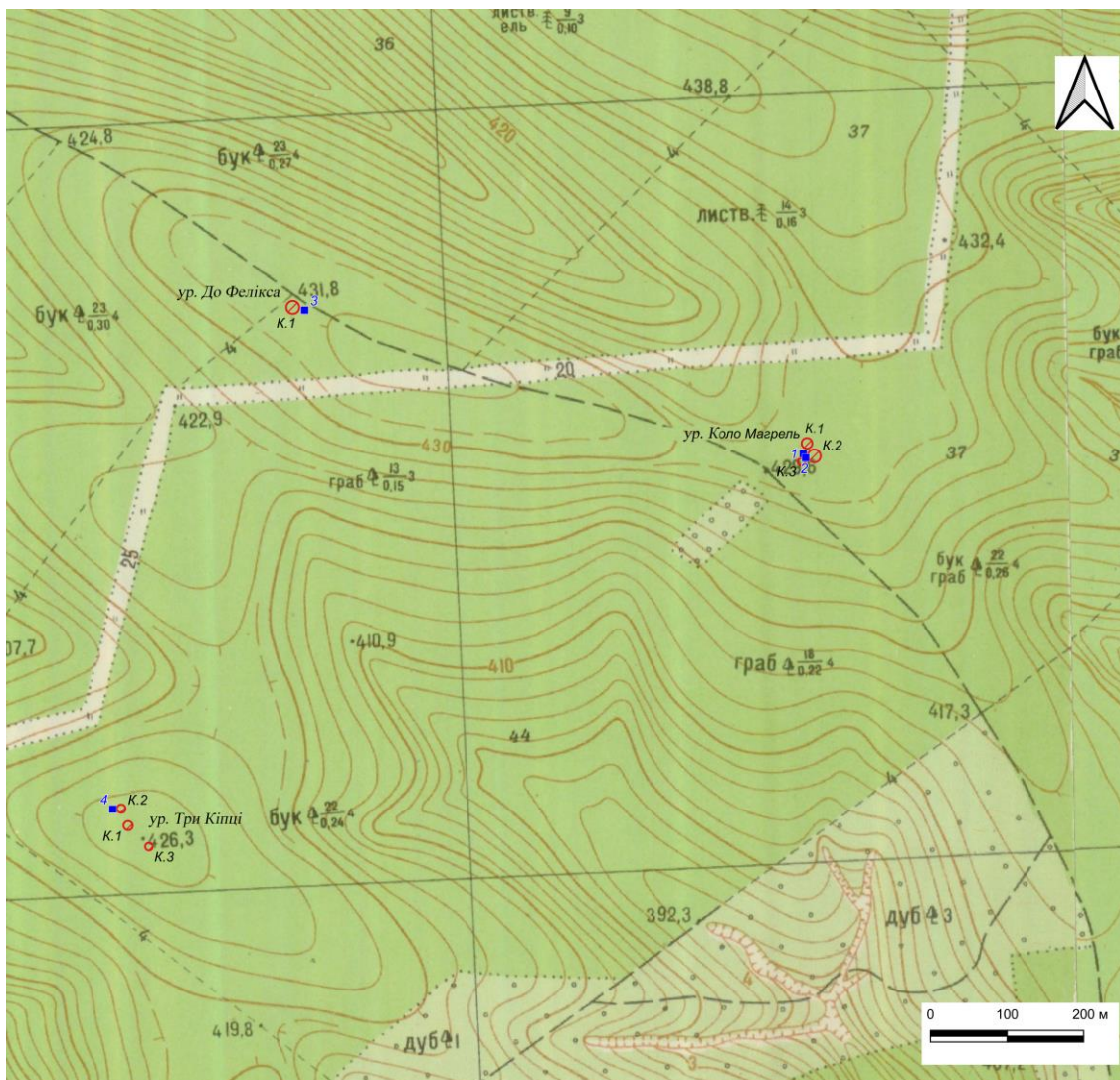

Рис. 4. Локалізація шурфів до курганів на топографічній карті. Червоні кружальця – насипи курганів; сині квадрати – шурфи

Fig. 4. Localization of survey trenches relative to barrows on the topographic map. Red circles – barrow mounds, blue squares – survey trenches

Окрім цього, велика археологічна колекція від періоду палеоліту до модерної доби зберігається та експонується у місцевому історико-краєзнавчому музеї с.Словіта, яка сформована унаслідок поверхневих зборів Н.Демського, а також випадкових знахідок, переданих місцевими жителями до музею.

Роботи з фіксації стародавніх насипів. Фіксація насипів проведена на території Подільської височини, у межах північно-західних відрогів Гологірського пасма, що знаходяться на схід від с.Словіта. У місцях найвищої кульмінації терену обстежено вісім курганів, які складаються з двох скупчень із трьох курганів та двох окремих насипів (рис. 1, 6–9). Біля чотирьох курганів, на території міжкурганного простору, закладено невеликі розвідкові шурфи.

Перше скупчення розташоване в ур. Коло Магрель (рис. 1, 9; 2). Воно локалізоване на відносно вирівняній ділянці схилу з висотою 429,6 м н. р. м., на схід від вершини горбогір'я та приблизно 100 м на південь від дороги з ґрунтовим покриттям, що простягається вершиною із півдня на північ від с.Унів до с.Гологори. Кургани розташовані компактно, на незначній відстані один від одного. На території міжкурганного простору проходить дві польові дороги. Одна простягається із заходу на схід, інша – розпочинається від цієї дороги та лежить у північно-західному напрямку.

Курган 1 має діаметр 14 м, без видимих слідів свіжих грабіжницьких вкопів, сильно знівельований. Його поверхня поросла грабом, кленом, модриною, буком та дубом. Висота кургану до основи з півночі становить 0,45 м, із півдня – 0,65 м, із заходу – 0,81 м, із сходу – 0,57 м.

Курган 2 розташований на відстані 5 м на південний схід від кургану 1 діаметром 17 м (рис. 3). Поверхня поросла такими ж молодими деревами, що й на поверхні кургану 1. Простежуються сліди грабіжницьких вкопів по центру насипу. Висота кургану відносно північної основи становить 1,67 м, південної – 1,89 м, західної – 1,8 м, східної – 1,69 м.

Курган 3 є найменшим у групі, його діаметр дорівнює 10,5 м, розташований на відстані 5 м на південний захід від кургану 1 та 17 м на захід від кургану 2. Без видимих слідів свіжих грабіжницьких вкопів. Поверхня насипу поросла модриною, грабом, буком та дубом. Висота кургану відносно північної основи насипу становить 0,34 м, південної – 0,63 м, західної – 0,56 м, східної – 0,46 м.

На ділянці міжкурганного простору з метою з'ясувати час насипання курганів закладено два невеликі розвідкові шурфи.

Шурф 1 розміщений на ділянці між курганами на відстані 2 м на південь від основи кургану 1 розміром 2×2 м (рис. 4). Уздовж поверхні шурфу проходила польова дорога у напрямку зі заходу на схід. Верхній шар складався із лісової підстилки потужністю 0,02–0,05 м. Під лісовою підстилкою залягав сірий супісок завтовшки 0,02–0,05 м. Нижче лежить світло-коричневий супісок потужністю до 0,2 м (рис. 5, 1). У західній, східній та північній стінці шурфу 1, під шаром світло-коричневого супіску, зафіксовано шар сірого супіску із вмістом дрібних вугликів. Тип утворення цього прошарку важко з'ясувати, оскільки не зрозуміло, чи він утворився унаслідок лісових пожеж, чи під діями антропогенних чинників, зокрема під час спорудження насипів курганів. Жодних рухомих знахідок тут не виявлено. Материк залягав на глибині 0,25 м від рівня денної поверхні та виступав коричневим супіском (рис. 6).

Шурф 2 закладений на відстані 7 м на північ від шурфу 1 розміром 1×2 м, довшою стороною орієнтований із півночі на південь (див. рис. 4). Верхній шар складався із лісової підстилки завтовшки 0,06–0,08 м. Під лісовою підстилкою залягав однорідний шар супіску сіро-коричневого кольору завтовшки 0,24–0,3 м (див. рис. 5, 2; 7). Материк, що виступає супіском коричневого кольору, зафіксований на глибині 0,37–0,4 м. Жодних рухомих знахідок тут не виявлено.

В ур. До Фелікса обстежено сильно розсунутий курган, який локалізований на вершині горбогір'я із висотними позначками 438,8 м н. р. м, ліворуч від польової дороги з с. Унів до

с. Голोगори (див. рис. 1, 8; 2). Курган діаметром 19 м та висотою 0,7 м, відносно північної основи кургану та 1,2 м – південної, західної – 1,15 м, східної – 1,07 м. Вершина кургану, на площі орієнтовно 5 м в діаметрі, плоска, можливо, знівельована в минулому. На поверхні прослідковуються грабіжницькі ями.

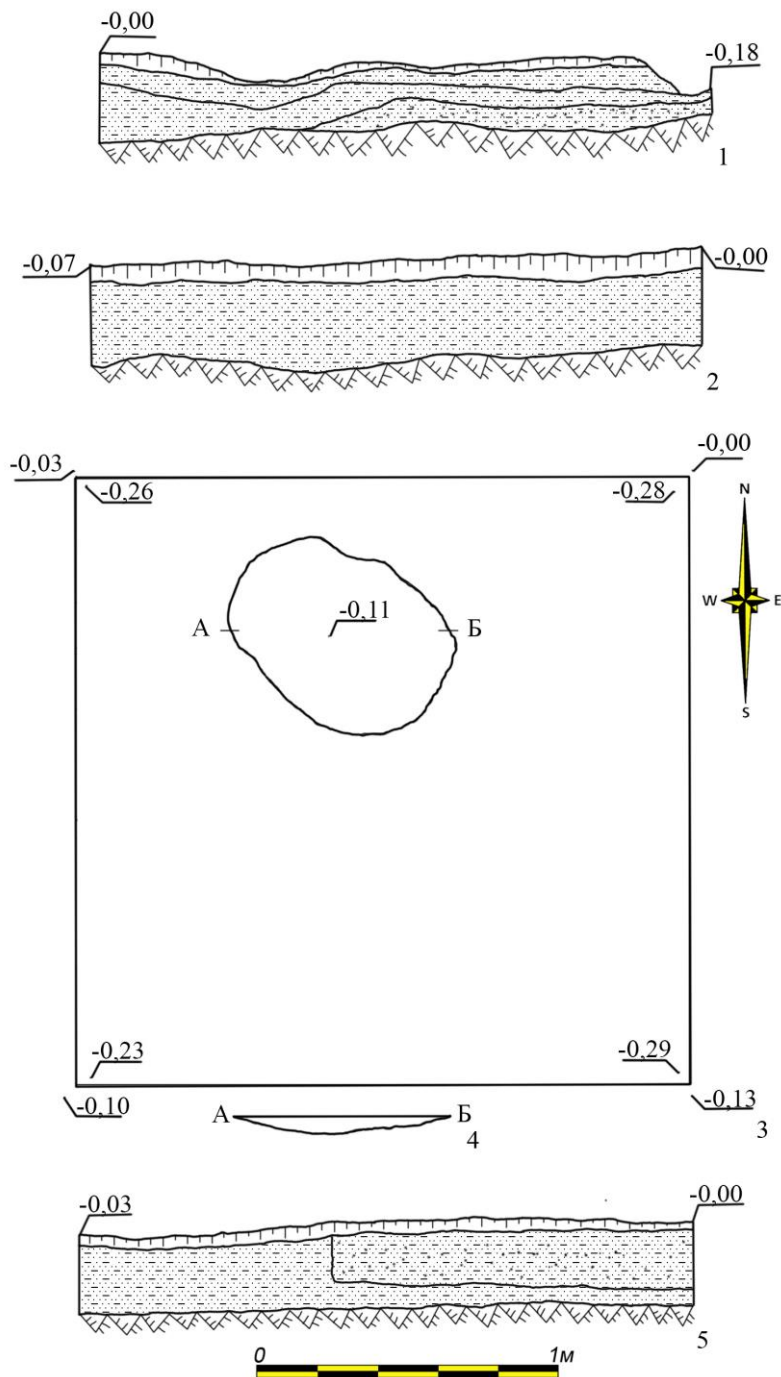

Рис. 5. Стратиграфічні профілі шурфів 1–3 та план шурфу 3: 1 – західна стінка шурфу 1; 2 – західна стінка шурфу 2; 3 – план шурфу 3; 4 – профіль об'єкта, виявленого у шурфі 3; 5 – північна стінка шурфу 3
Fig. 5. Stratigraphic profiles of survey trenches 1–3 and plan of trench 3: 1 – western wall of trench 1; 2 – western wall of the survey trench 2; 3 – plan of the trench 3; 4 – profile of the object, discovered in the trench 3; 5 – northern wall of the trench 3

Зі східної частини кургану, на відстані 1 м від його основи, закладено шурф 3 розміром 2×2 м. Зверху шурф перекривав шар лісової підстилки потужністю до 0,05 м. Під ним залягав шар світло-коричневого супіску товщиною 0,2 м, що переходив у шар рихлого сірого супіску, який у взаємодії з повітрям перетворювався у пилоподібну структуру, несприятливу до зачистки. Материк залягав на глибині 0,2–0,25 м від рівня денної поверхні (див. рис. 5, 5). У північній та східній стінці шурфу, від самого верху та до позначки 0,22 м, простежений сучасний вкоп (грабіжницький?), який виділявся від найближчого оточення своїм сірим забарвленням. На рівні материка, у північній частині шурфа, на глибині 0,2 м, виявлено вогнище овальної форми (об'єкт). Орієноване довшою частиною з північного заходу на південний схід розміром 0,76×0,55 м (див. рис. 5, 3). Заповнення складалось із сірого шару супіску із вмістом вугликів, максимальною потужністю, у центральній частині, до 0,05 м (див. рис. 5, 4; 8). Жодних рухомих знахідок у межах шурфу не виявлено.

Рис. 6. Ур. Коло Магрель. Шурф 1. Вид зі сходу

Fig. 6. Kolo Magrel place. Survey trench 1. View from the east

Група із трьох курганів знаходиться на вирівняній вершині горбогір'я із висотними позначками у 426,3 м. н. р. м. в ур. Три Кіпці, праворуч від дороги з ґрунтовим покриттям, яка веде у напрямку від с. Унів до с. Гологори (див. рис. 1, 7; 2; 4). Насипи курганів у доброму стані збереження, практично не розсунуті, однак на їхній поверхні прослідковуються грабіжницькі вкопи різного часу.

Курган 1 діаметром 12 м. По центру чітко прослідковується слід від старої траншеї, завширшки до 1 м, закладеної з півночі на південь. Висота кургану від рівня оточуючої поверхні терену з північного боку становить 1,7 м, з півдня – 1,37 м, із заходу та сходу – 1,6 м (рис. 9). Імовірно, курган був оточений невеликим ровиком, який візуалізується на поверхні. З південної сторони на поверхні кургану зроблений повторний вкоп, у центральній частині до 0,78 м завглибшки, у південній – 1,65 м, що глибше від рівня денної поверхні з цього боку на 0,3 м. Поверхня кургану поросла буковими, грабовими та кленовими деревами різного віку.

Курган 2 розташований на відстані 9 м на південь від кургану 1. Діаметр насипу – 11 м. Із півночі на південь, із незначним відхиленням на північний схід та південний захід, курган прорізаний траншеєю, завширшки до 1,2 м, яка добре візуалізується на його поверхні. Із північної сторони зроблений свіжий грабіжницький вкоп розміром 3,5×1,8 м та завглибшки 0,66 м (рис. 10). Висота кургану відносно основи насипу із північної сторони становить 1,1 м, південної – 1,46 м, західної – 1,44 м, східної – 1,3 м. Навкруги кургану є слід від ровика, який найкраще прослідковується із західної сторони та понижується у деяких місцях до 0,15 м від основи насипу та навколишнього терену.

Рис. 7. Ур. Коло Магрель. Шурф 2. Вид зі сходу

Fig. 7. Kolo Magrel place. Survey trench 2. View from the east

Біля кургану 2, із західної його частини, закладено **шурф 4** розміром 1×2 м, зорієнтований коротшою частиною з півночі на південь (див. рис. 4). Місце шурфу обране з метою з'ясувати, чи насип кургану був оточений ровиком (рис. 11). Верхній шар напластуваль складався із лісової підсилки потужністю до 0,05 м. Нижче залягав сірий суглинок потужністю 0,15–0,45 м. Що далі від основи насипу, то шар потужніший. Він перекривав суглинок сірого кольору (елювіальний горизонт), у якому зафіксовані значні підзолисті процеси (пилоподібні запливи світло-сірого забарвлення). Подібно до попереднього шару його інтенсивність збільшувалася в західному напрямку (потужність 0,05–0,3 м). Нижче залягав потужний шар суглинку чорного кольору, завтовшки 0,55–0,85 м із чіткими проявами підзолистих процесів. У східній частині шурфу цей шар відрізнявся від іншої частини своєю структурою (більш глиниста основа), яка виділялася від навколишнього середовища винятково на дотик. Візуально вловити цю межу було практично неможливо (рис. 12). Приблизна ширина цього шару із сходу на захід становила 0,35 м. Імовірно це залишки ровика, що оточував курган. Проте детальніше з'ясувати це питання можливо тільки, досліджуючи курган та його навколишню площу. Зі східної сторони шурфу, з нижньої частини імовірного ровика, взято

зразки ґрунту. Унаслідок промивання виявлено насіння льону. Материк виступав шаром суглинку жовтого забарвлення, який зафіксований на глибині 1,18 м від рівня денної поверхні (рис. 13). У заповненні шурфу жодних рухомих артефактів не виявлено.

Рис. 8. Ур. До Фелікса. Шурф 3. Профіль об'єкта. Вид із півдня
Fig. 8. Do Feliksa place. Survey trench. Profile of the object. View from the south

Курган 3 діаметром 10 м, розміщений на відстані приблизно 40 м на південний схід від кургану 1. На його поверхні найменше прослідковуються грабіжницькі вкопи. Однак, подібно до двох попередніх, перерізаний траншеєю з півночі на південь. Ширина траншеї – до 1 м. Її глибина у верхній частині сягає 0,24 м від збереженої найвищої точки кургану. Висота кургану до його основи з півночі становить 1,45 м, з півдня – 1,26 м, із заходу – 1,33 м, зі сходу – 1,34 м. Навкруги цього кургану найкраще прослідковується ровик завширшки до 0,5 м та завглибшки з трьох сторін до 0,1 м від рівня основи кургану та навколишнього терену. Зі сторони заходу ровик не прослідковується.

Ще один поодинокий курган знаходиться на півдні лісового масиву «Словітський ліс», на вершині плоского горбогір'я, практично впритул до польової дороги, що веде у напрямку від с. Унів до с. Гологори, ліворуч від неї (див. рис. 1, б; 2). Курган 13,5 м діаметром та висотою орієнтовно 1 м (точні висотні позначки цього кургану за допомогою нівеліру не проводились, тому допускаємо неточності у висоті насипу). У центральній частині насипу є округлої форми вкоп розмірами 1×1,5 м, довшою стороною зорієнтований по лінії північний схід – південний захід. Навкруги цього овального заглиблення зроблений рівчак, завширшки до 0,5 м, прямокутної форми у плані, розміром 15,5×16,5 м. Під час детального вивчення картографічних матеріалів встановлено, що ці вкопи є пунктом нівеляції, здійсненої у минулому з висотною позначкою у 402,5 м н.р.м., що призвело до пошкодження первинної основи кургану (рис. 14).

Рис. 9. Ур. Три Кіпці. Курган 1. Вид із заходу
Fig. 9. Try Kiptsi place. Barrow 1. View from the west

Рис. 10. Ур. Три Кіпці. Курган 2. Вид із півночі на грабіжницький вкоп
Fig. 10. Try Kiptsi place. Barrow 2. View from the north on a plundering pit

Роботи здійснені на території Малоого Полісся. На цій території обстежено п'ять пунктів (Словіта I–IV, VI).

Словіта I. Пам'ятка розміщена на захід від села в ур. Під Криниця, на території рівнини Малоого Полісся, у місці незначного підвищення терену, у межах гідросистеми Західного Бугу, у долині річки Перегноївки (правий берег). Площа пам'ятки – 420×350 м, орієнтована у напрямку з північного заходу на південний схід. Абсолютні висоти становлять 241,8–248,2 м н. р. м. Багатощарова пам'ятка у двох місцях перерізана меліоративними каналами, які тягнуться з північного сходу на південний захід (див. рис. 1, 1; 15, 4). У південній частині пам'ятки підйомний матеріал малочисельний. У північній частині – масовий (фрагменти керамічного посуду, крем'яні вироби). Особливо тут зафіксовано велику кількість масивних крем'яних відщепів, що вказують на імовірну локалізацію місця обробки кременю.

Рис. 11. Ур. Три Кіпці. Курган 2. Вид із заходу на місце розташування шурфу 4 до кургану 2

Fig. 11. Try Kiptsi place. Barrow 2. View from the west on the place of localization of survey trench 4 regarding barrow 2

Тривалий час навколишня територія використовувалась як орні поля. Проте тільки в останні роки піддається значно глибшій оранці. Як наслідок, на території пункту щороку все більше спостерігається рухомого матеріалу, особливо керамічного, у дуже фрагментованому стані. Плугом піднято на поверхню значну кількість каміння вапняку, яке в минулому принесла сюди людина. Окремі екземпляри сягали до 0,2 м завдовжки та походять від зернотерок (рис. 16). Варто зазначити, що у місцевому музеї зберігається колекція кам'яних зернотерок у значно кращому стані збереження, зібраних на декілька років раніше з території пам'ятки Словіта I та інших пунктів. Пам'ятка Словіта I розташована на материкові, що представлений мергелем. У чому переконалися під час обстеження меліоративного каналу, який незадовго перед цим був повторно очищений та поглиблений.

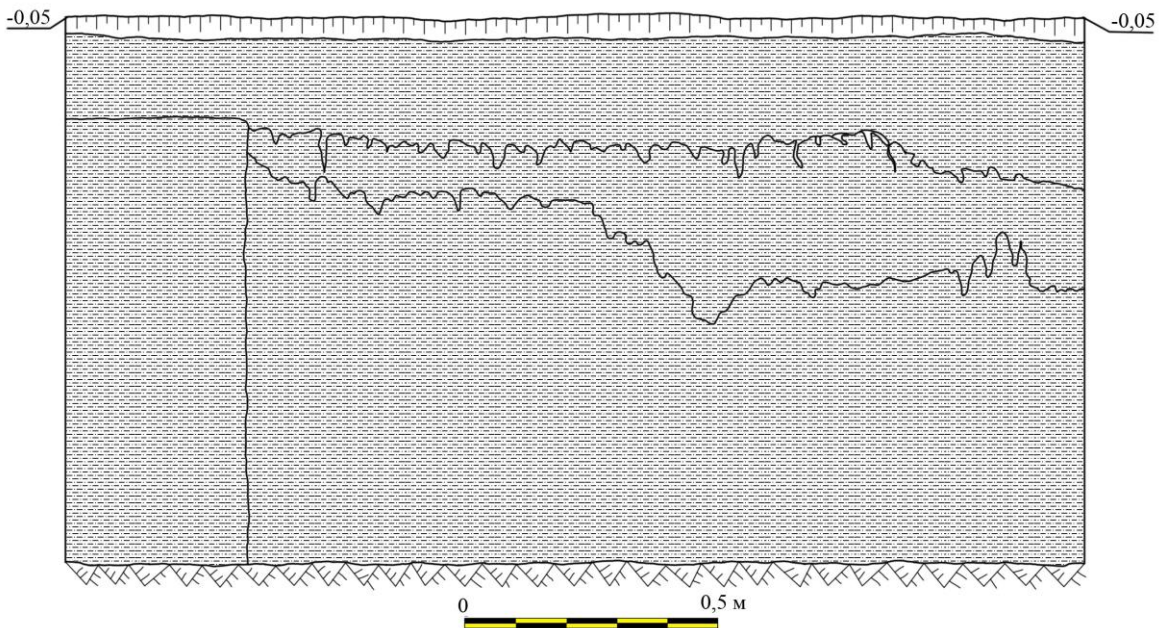

Рис. 12. Шурф 4. Південна стратиграфічна стінка
Fig. 12. Survey trench 4. Southern stratigraphic wall

Зібрані артефакти репрезентують декілька хронологічних горизонтів: палеоліту, мезоліту, культури лінійно-стрічкової кераміки, кулястих амфор, комарівської культури, періоду раннього заліза, райковецької культури, княжої та модерної діб.

Вироби доби палеоліту виступають одним відщепом, виготовленим на сировині туронського походження із залишками жорнової кірки. Спинка вкрита безсистемними сколами (рис. 17, 3). Знахідка доби мезоліту представлена двома артефактами. Перша – це фрагмент трапецієподібної у плані пластини, виготовлена на сировині туронського походження (рис. 17, 7). Інша – фрагмент клиновидного нуклеусу для зняття мікропластин, виготовлений на такій самій сировині, темно-сірого кольору (рис. 17, 1).

Колекція керамічних знахідок культури лінійно-стрічкової кераміки налічує три фрагменти ліпних стінок та один фрагмент вінця світло-сірого забарвлення, доброго випалу. Зовнішня поверхня однієї стінки декорована овальним гудзом діаметром 2,15 см (рис. 18, 3). Поверхня ще двох орнаментована горизонтальними смугами (рис. 18, 1, 4). На краях вінця опуклої миски є вдавлення краплеподібної форми (рис. 18, 2).

Одну крем'яну знахідку пов'язуємо з періодом енеоліту – фрагмент відщепу з конусоподібного нуклеусу для виготовлення пластин, розміром 5,5×3,1×1,12 см. Сировина – туронська, темно-сірого забарвлення (рис. 18, 8).

Знахідки культури кулястих амфор нечисельні (три одиниці). Стінка посудини доброго випалу із домішками піску та шамоту, завтовшки 1 см. Зовнішня поверхня сіро-коричневого кольору, внутрішня – сіра, у зламі – темно-сіра. Поверхня орнаментована трьома горизонтальними смугами відбитків шнура, під якими нанесена ще смуга, утворена від овальних вдавлень (рис. 18, 5). Із трьох крем'яних знахідок одна належить долоту, поверхня якого вкрита дрібними тріщинками – сліди термічної дії. Із трьох сторін обламана. Збережена поверхня зашліфована, гладка.

Вироби комарівської культури представлені знахідками, виготовленими з глини та кременю. Крем'яні артефакти малочисельні (чотири одиниці). Сюди належить винятково

Рис. 13. Ур. Три Кіпці. Шурф 4. Вид із півдня
Fig. 13. Try Kiptsi place. Survey trench 4. View from the south

Рис. 14. Курган із пунктом нівеляції. Вид із півдня
Fig. 14. Barrow with a sea-level point. View from the south

фрагменти серпів. Один виріб світло-сірого забарвлення, виготовлений на сировині туронського походження, трапецієподібної форми в перетині. Спинка вкрита поздовжніми сколами, до неї примикають по периметру різної величини сколи від ретуші. На одній стороні чіткі сліди від ужитку у вигляді заповірювання. З боку животика, з однієї сторони, також нанесена ретуш. Розміри виробу: висота – 2,8 см, ширина – 2,05 см, товщина – 0,68 см (рис. 18, 11). Ще один виріб подібний за типом до описаного, трапецієподібної форми, із двох сторін пошкоджений, виготовлений на сировині туронського походження, темно-сірого забарвлення (рис. 18, 9).

Рис. 15. Топографічний план розташування археологічних пам'яток в околиці с. Словіта: 1 – Словіта II, 2 – Словіта IV; 3 – Словіта III; 4 – Словіта I; 5 – Словіта VI

Fig. 15. Topographic plan of the localization of archaeological sites near Slovita: 1 – Slovita II, 2 – Slovita IV; 3 – Slovita III; 4 – Slovita I; 5 – Slovita VI

Інший серп темно-сірого кольору, поверхня вкрита негативами від сколювання, також зі слідами заповірювання, розмірами 2,8×2,05×0,7 см (рис. 18, 7). Остання знахідка виготовлена на масивній пластині, термінальна частина відламана. На спинці збереглися негативи від протилежно направлених сколів. На одній стороні з боку спинки добре помітне заповірювання від використання, а також поверхня вкрита крутою регулярною ретушшю. Частково збереглася жорнова кірка світло-сірого забарвлення. Розміри виробу: довжина – 6,9 см, ширина – 4,1 см, товщина – 1,75 см (рис. 19, 1).

Рис. 16. Словіта I. Кам'яна зернотерка, піднята на поверхню під час оранки
Fig. 16. Slovita I. Stone grain grinder, raised on the surface during plowing

Керамічні знахідки доброго випалу, із домішками в тісті жорстви білого та рожевого кольорів завдовжки до 4 мм. Денця плоскі, добре зазначені (рис. 18, 10, 12). Виявлене вінце, імовірно миски, злегка ввігнуте всередину, косо зрізане. Іззовні вінця відділені від корпусу горизонтальним ребром (рис. 18, 13).

Найбільша колекція артефактів належить до періоду раннього заліза (34 одиниці). Колекція крем'яних виробів малочисельна. Сюди належать наконечник стріли та фрагмент серпа. Серп виготовлений із сировини туронського походження, темно-сірого забарвлення. Термінальна і базальна частини відламані. Його поверхня вкрита протилежно направленими сколами, заповірювана від використання. У перетині лінзоподібної форми (рис. 19, 3). Наконечник виготовлений на тій же сировині, видовжено-серцеподібної форми. Основа сильно вгнута, кінчик відламаний. У злам лінзоподібної форми. Поверхня вкрита протилежно направленими сколами. На одній стороні частково збереглася жорнова кірка. Розміри виробу: довжина – 1,5 см, ширина – 0,9 см, товщина – 0,25 см (рис. 19, 2).

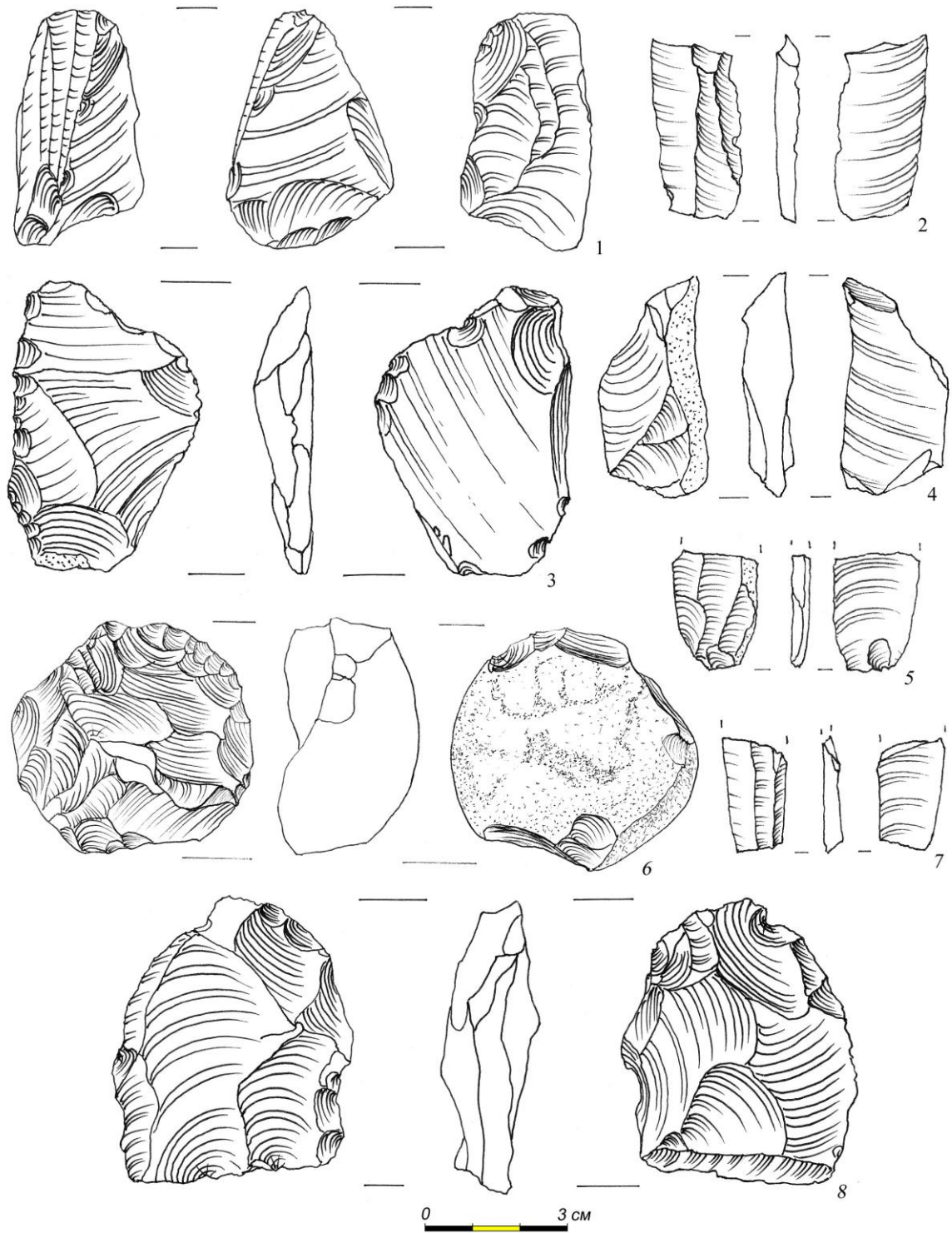

Рис. 17. Словіта I. Крем'яні вироби
Fig. 17. Slovita I. Flint artifacts

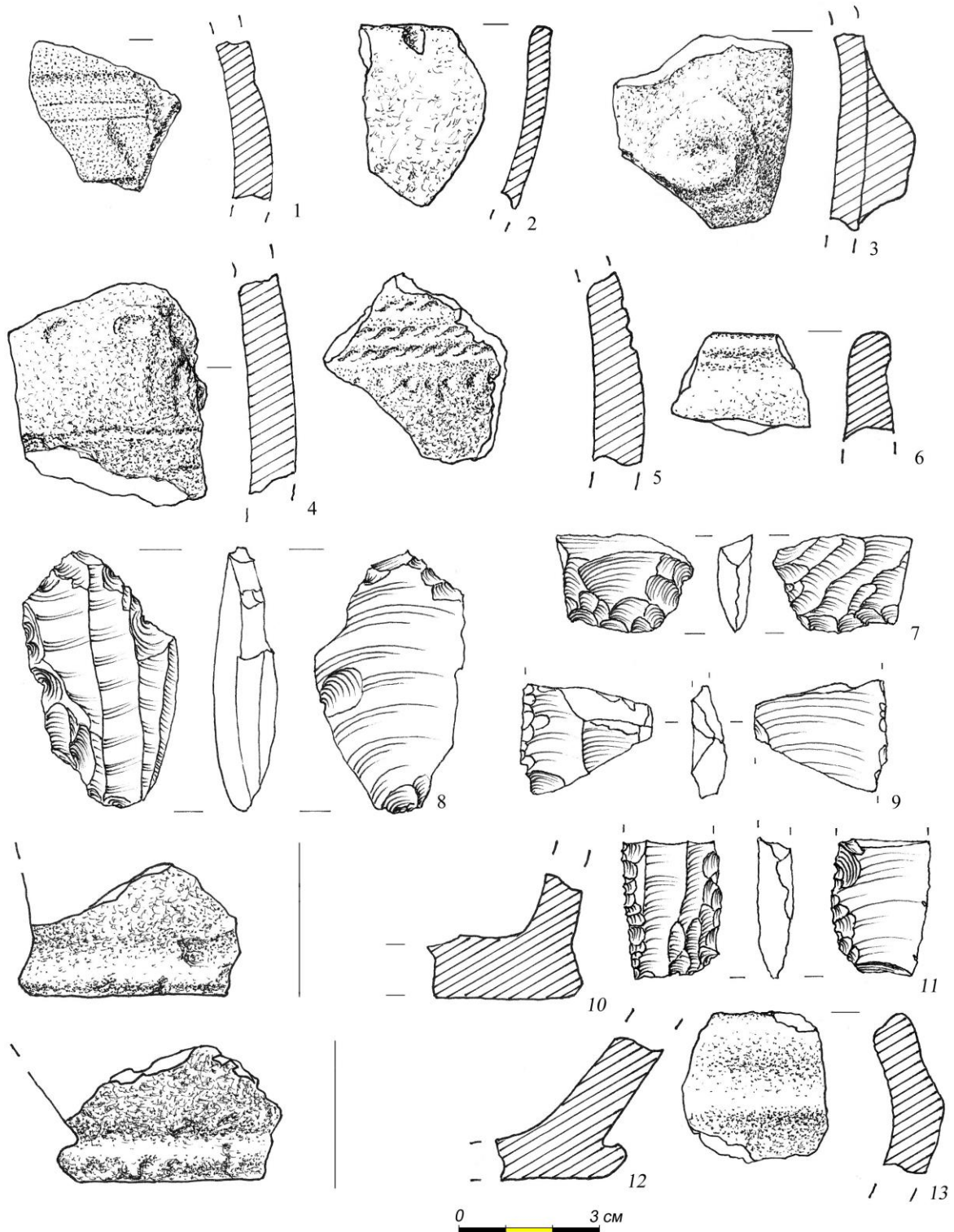

Рис. 18. Словіта I. Фрагменти глиняного посуду та крем'яні вироби: 1-6, 10, 12-13 – глина; 7-9, 11 – кремій
Fig. 18. Slovita I. Fragments of ceramic ware and flint artifacts: 1-6, 10, 12-13 – clay; 7-9, 11 – flint

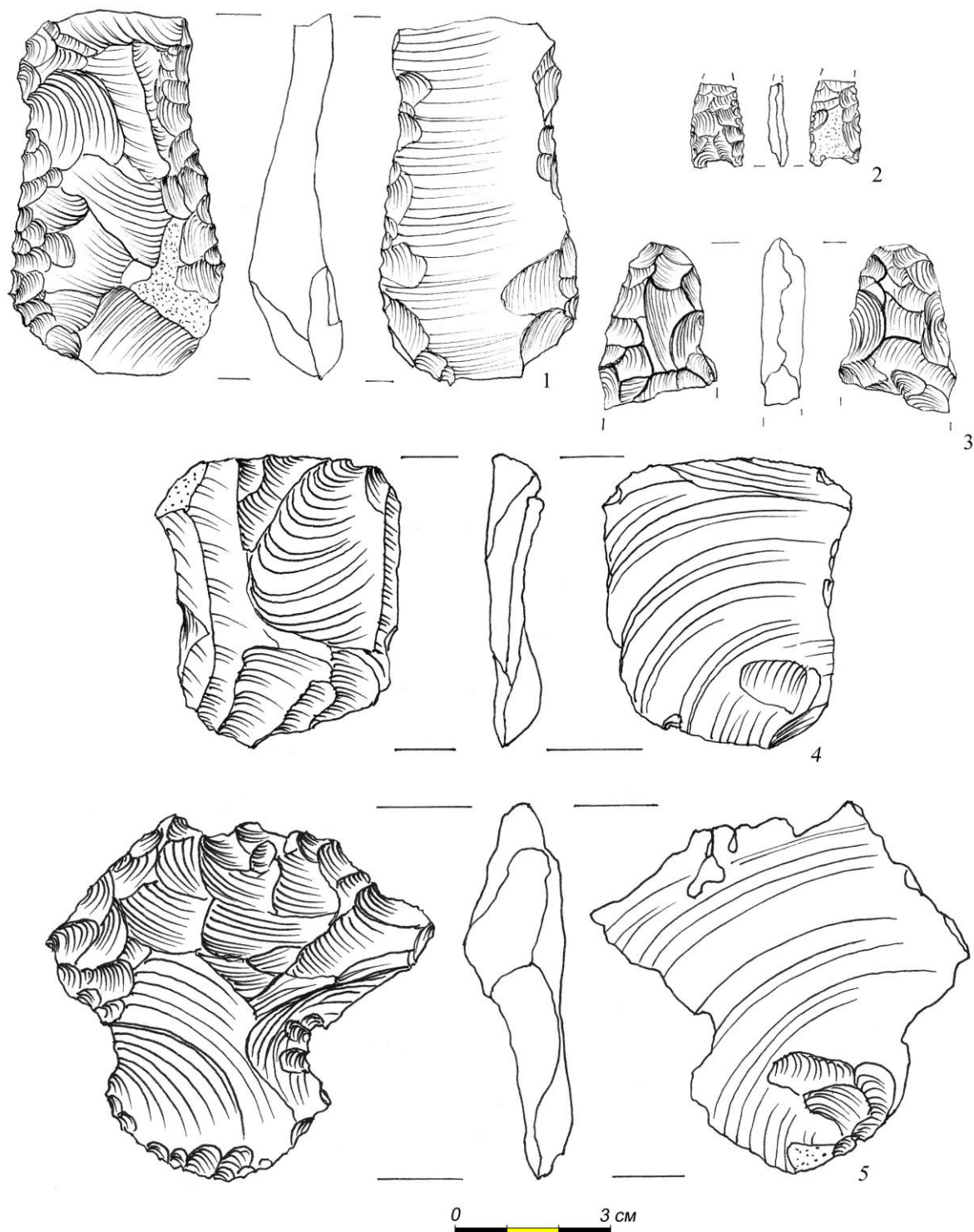

Рис. 19. Словіта I. Крем'яні вироби
Fig. 19. Slovita I. Flint artifacts

Для глиняного посуду періоду раннього заліза характерною є глиняна маса із домішками шамоту коричнево-цеглястих відтінків та крупнозернистого піску. Поверхня коричнево-цеглястих та сірих кольорів, подекуди чорного (із внутрішнього боку). Випал добрий, товщина

стінок коливається в межах 0,65–1,35 см. Поверхня заглажена, однак нерівна та шершава. Частина фрагментів декорована горизонтальними валиками, які оздоблені вдавленням (рис. 20, 9–10) та вертикальними пальцевими розводами. Декоруванню піддавались і вінця: наскрізними отворами (рис. 20, 5) чи пальцевими вдавленням по краю вінець (рис. 20, 4).

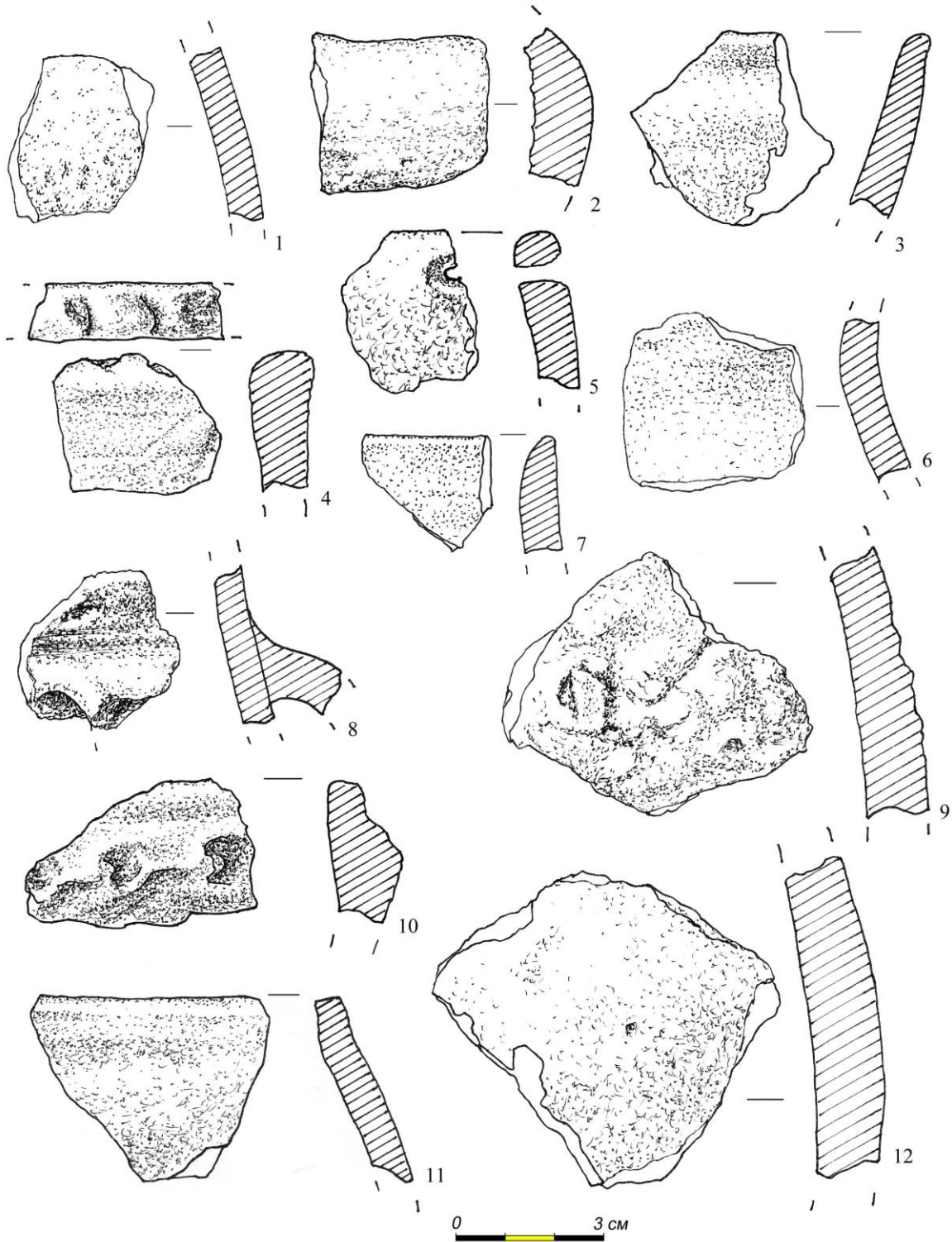

Рис. 20. Словіта I. Фрагменти керамічного посуду
Fig. 20. Slovitia I. Fragments of ceramic ware

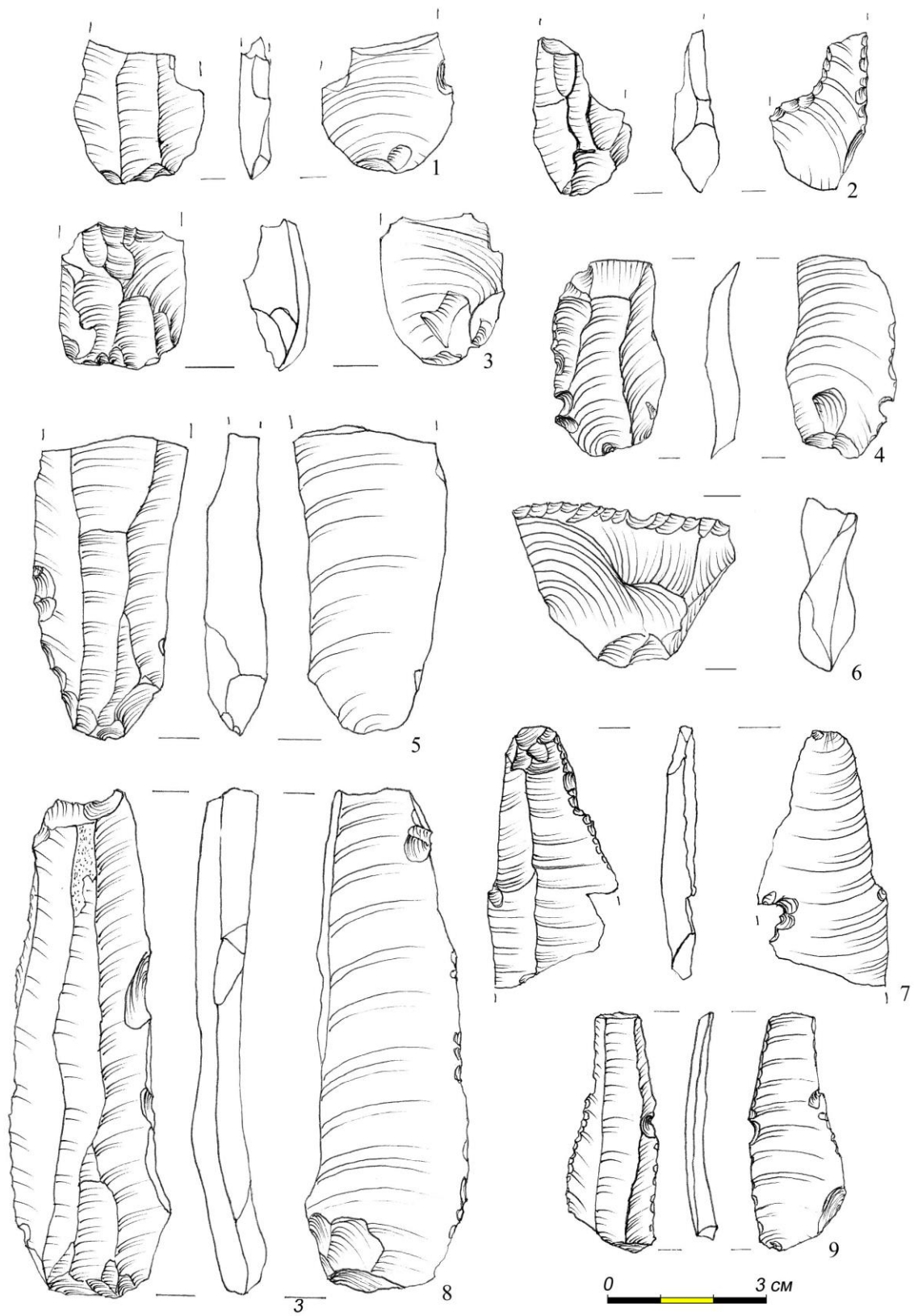

Рис. 21. Словіта I. Крем'яні вироби
Fig. 21. Slovita I. Flint artifacts

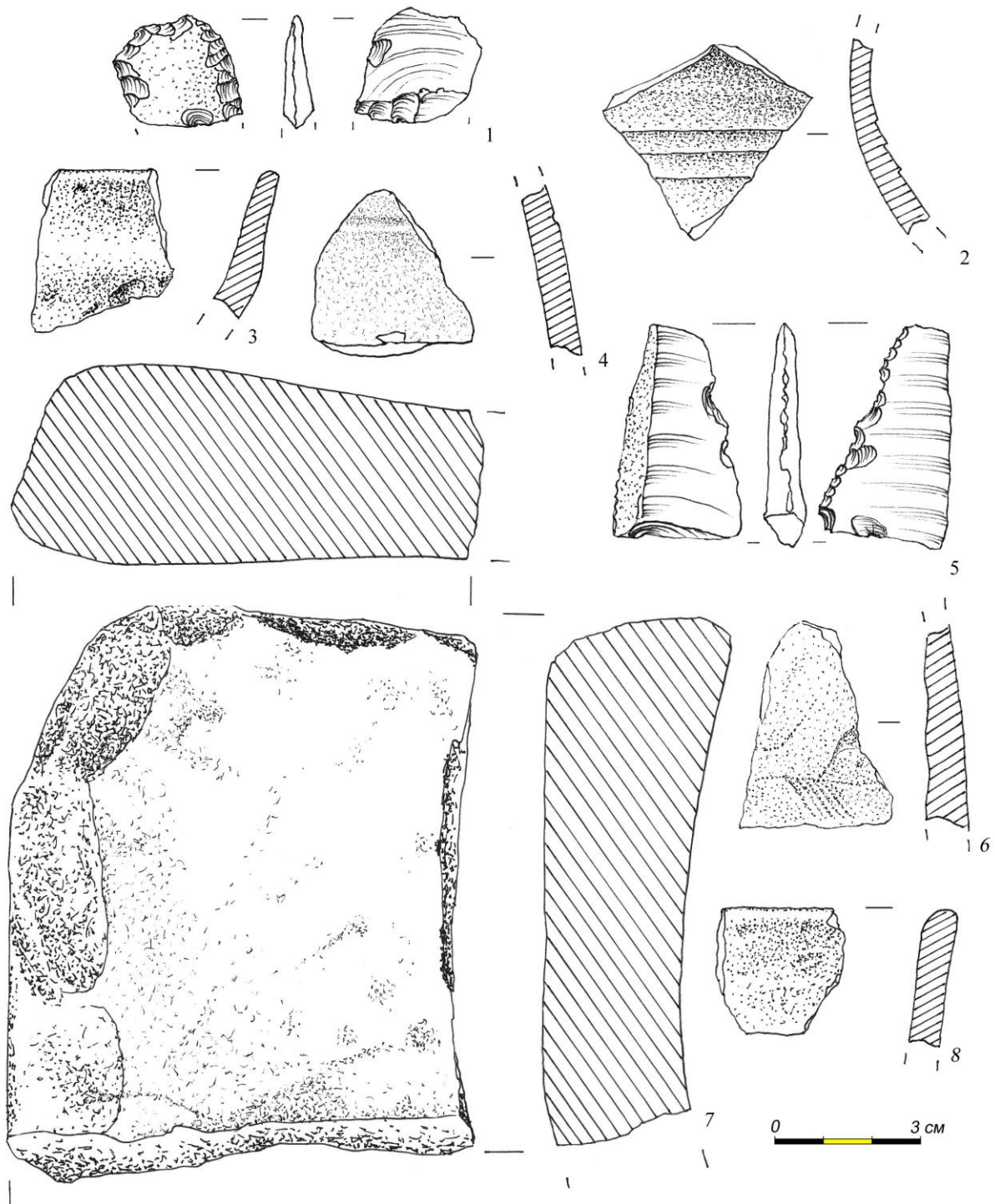

Рис. 22. Словіта I. Вироби з кременю (1, 5) глини (2-4, 6, 8) та каменю (7)
Fig. 22. Slovitia I. Flint artifacts (1, 5), clay (2-4, 6, 8), and stone (7)

Більшість вінець за своєю формою (вертикальними чи злегка відхиленими краями назовні) належали до товстостінних кухонних горщиків (рис. 18, 6; 20, 3, 11). Однак одне вінце конічно-випуклої миски належить до столової кераміки, його поверхня старанно заглажена

темно-сірого забарвлення, а краї вінець горизонтально зрізані та декоровані нігтевими втисненнями.

Зважаючи на багат шаровість обстеженого пункту, важко визначити культурну приналежність значної частини крем'яних артефактів (35 знахідок), які є відходами крем'яного виробництва та окремими знаряддями. Тому їх подаємо як знахідки неокресленого періоду. За сировинним складом більшість артефактів – це вироби із сировини туронського походження темно-сірого забарвлення. Всього декілька знахідок виготовлені на сировині сеноманського походження. Основна частина знахідок представлена відходами виробництва (відщепи, пластини, відбійники та нуклеус). Знайдений нуклеус належить до первинних екземплярів із слідами окремих сколів на поверхні. Два відбійники збережені частково із характерними надщербленнями на поверхні від використання (рис. 17, б). Пластини, переважно, фрагментовані. Частина з них могла використовуватись як ріжучі знаряддя, оскільки їхня поверхня з ужитковою ретушшю та слідами вторинної обробки (рис. 21, 1, 4, 5, 7, 9). Найбільше число ріжучих предметів становлять відщепи (рис. 21, 3; 19, 4, 5). Серед знарядь виділено декілька ножів, скребок та дві проколки. Два ножі виготовлені на відщепах (рис. 21, 4), один на фрагменті пластини, одна сторона виробу вкрита зі боку спинки ретушшю (рис. 22, 5).

Рис. 23. Словіта II. Залягання рухомого матеріалу на поверхні орного поля

Fig. 23. Slovita II. Position of archaeological material on the surface of the plowed field

Культурний горизонт райковецької культури малочисельний, сюди належать чотири знахідки від керамічних посудин, для яких характерне керамічне тісто із домішками значної кількості дрібнозернистого піску. Поверхня сірих відтінків, заглажена, проте шершава. Одне вінець посудини з потоншеними краями, імовірно від миски (рис. 22, 3), інше – із злегка відхиленими горизонтально зрізаними краями (рис. 22, 8).

Серед знахідок княжої доби виявлено одну стінку цеглястого кольору, яка належала амфорі. Керамічне тісто добре відмулене, із домішками дрібнозернистого піску (рис. 22, 6). Ще одна знахідка – стінка горщика із домішками значної кількості середньозернистого піску,

завтовшки 0,62 см. Зовнішня поверхня орнаментована горизонтальною заглибленою смугою (рис. 22, 4).

Одне вінця миски датується XIV ст., його діаметр – 16 см. Воно належить від виробу конічної форми, із цеглясто-сірою, плямистою, заглаженою, однак шершавою поверхнею. Дві знахідки датуються XVII–XVIII ст. – це горловина горщика темно-сірого забарвлення, поверхня якого вкрита горизонтальним лошінням, та фрагмент денця скляної склянки. Ці знахідки пов'язуємо із місцем виявлення матеріалу, а не з існуванням пам'ятки цього часу.

До числа виробів із каменю належить знахідка шліфувально-точильного каменю, виготовлена на граніті рожевого кольору. На двох сторонах простежені сліди спрацьованості (рис. 22, 7). Схожа знахідка, виготовлена із цієї ж сировини, виявлена на території літописного Листвина та експонується у Музеї Державного історико-культурного заповідника м. Дубно. Не виняток, що наша знахідка використовувалась у період княжої доби, матеріал також зібраний під час поверхневих зборів. Однак, зважаючи на багат шаровість пункту, стверджувати однозначно неможливо.

Словіта II. Пам'ятка розташована на правому березі р. Перегноївка, на території рівнини Малого Полісся, на відносно рівній ділянці, у басейні р. Західний Буг, на відстані 2,5 км на північний захід від с. Словіта, в ур. Терники (див. рис. 1, 2; 15, 1). Пам'ятка розміром 400×250 м, простягається з північного заходу на південний схід. Територія оточена меліоративними каналами, які прокладено у напрямку з північного заходу на південний схід. Абсолютні висоти становлять 234,4 м н. р. м. Використовується як сільськогосподарські орні угіддя. Пам'ятка сильно розорана. На поверхні трапляється значна кількість рухомого матеріалу, серед якого, подібно до Словіти I, є залишки кам'яних зернотерок у сильно пошкодженому стані (рис. 23). Також на розораність культурного шару вказує значна кількість крем'яних сокир, від яких збереглися окремі частини у формі сколів із заполірованою поверхнею. Колекція рухомих знахідок із пам'ятки є виробами періоду палеоліту, енеоліту (культура кулястих амфор), бронзової (меженовицька та комарівська культури), ранньозалізної та модерної діб.

Артефакти періоду палеоліту представлені пластиною, виготовленою із сировини туронського походження, темно-сірого кольору. Поверхня вкрита блакитною патиною. Спинка паралельно огранена, трапецієподібної у плані форми, з боку якої, з одного краю, у пізніший час піддана дрібному ретушуванню (реутилізація) (рис. 24, 3). Довжина пластини – 6,85 см, ширина – 1,95–2,75 см, товщина – 1,85–1,95 см.

Із культурним шаром культури кулястих амфор пов'язуємо один фрагмент стінки посудини, п'ять крем'яних виробів та один кам'яний. Стінка завтовшки 0,55 см, сіро-коричневого забарвлення, поверхня шершава, у зламі – сірого кольору. Керамічне тісто із домішками піску. Зовнішня поверхня орнаментована двома вертикальними смугами, утвореними із насічок, розділеними між собою горизонтальною смугою (рис. 24, 8).

Усі інші знахідки цієї культури належать сокирам. Один виріб є сокирою, виготовленою з опоки сірого кольору. У плані та поперечному перетині сокира прямокутної форми, лезо пошкоджене. Поверхня старанно зашліфована. Шліфуванню підданий і обух. Однак на усіх гранях є сколи. Збережена довжина становить 7,9 см, ширина – 3,7–4,5 см, товщина – 1,5–2,1 см (рис. 24, 4).

Крем'яні сокири за сировинним складом виготовлені з конкрецій туронського віку. Виняток становить добре збережена сокира, виготовлена на сировині сеноманського походження, світло-сірого забарвлення (рис. 25). Обух відбитий. Знаряддя у плані та поперечному перетині прямокутної форми з дещо заокругленим на кутах лезом. Поверхня старанно зашліфована. На одній із широких граней збереглася жорнова кірка. Збережена довжина – 7,65 см, ширина леза – 4,85 см, товщина – 2,3 см (рис. 24, 7). Інші чотири знахідки збережені фрагментовано, на одній із поверхонь є сліди шліфування. Знахідки піддані повторній обробці після виходу їх із ладу, на що вказує нанесена ретуш по краях виробів (рис. 24, 1, 2, 5, 6).

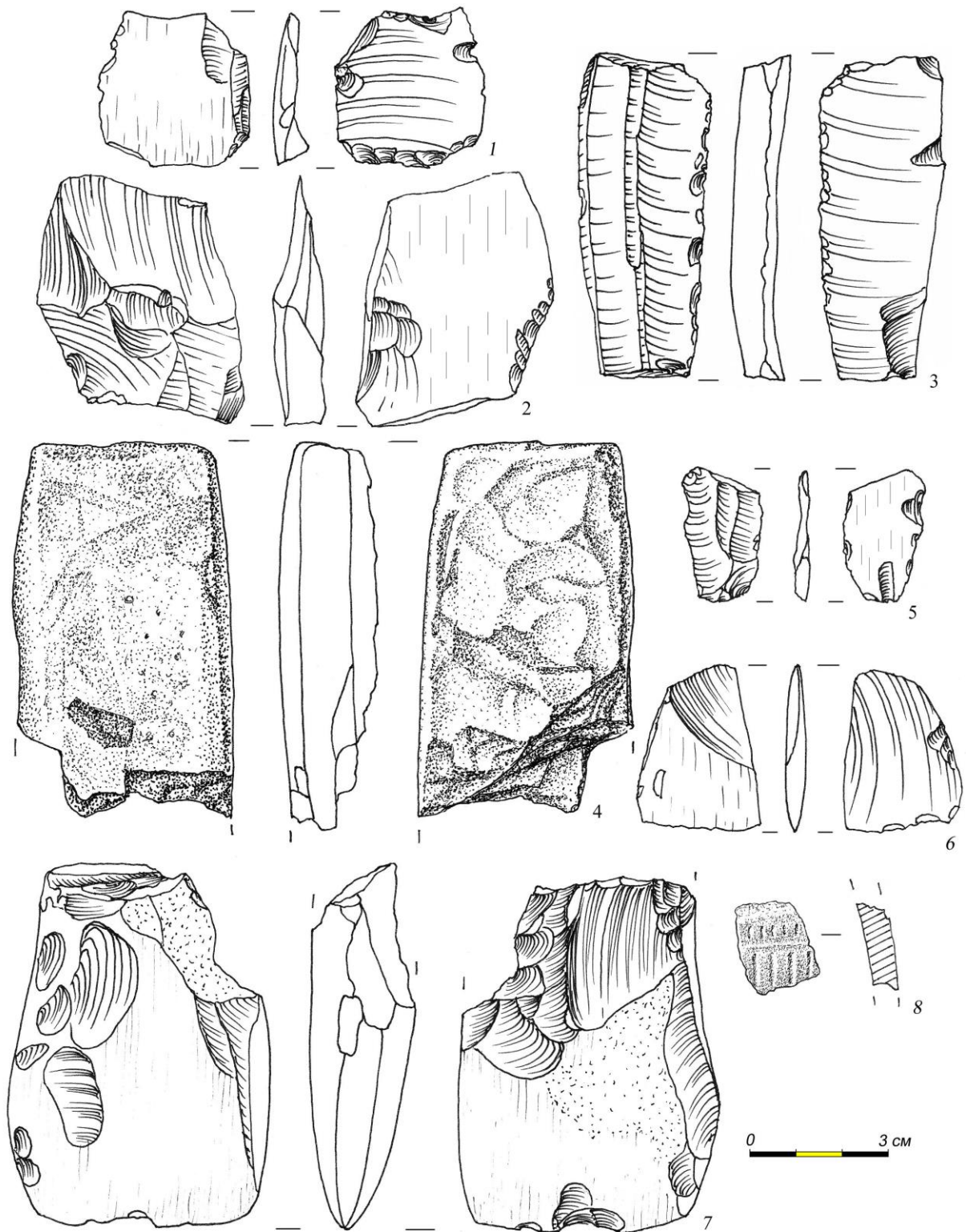

Рис. 24. Словіта II. Вироби з кременю (1-3, 5-7), каменю (4) та глини (8)
Fig. 24. Slovita II. Artifacts made of flint (1-3, 5-7), stone (4) and clay (8)

Рис. 25. Словіта II. Сокира з кременю на поверхні орного поля

Fig. 25. Slovita II. Axe made of flint on the surface of arable land

Знахідки межановицької культури малочисельні – одна стінка та вінце посудин. За керамічною масою і зовнішнім виглядом спостерігаються відмінності. Зовнішня поверхня стінки світло-кремового забарвлення, внутрішня – сірого, у зламі – темно-сірого. Керамічна маса із домішками органіки та піску.

Поверхні інтенсивно вкриті подряпинами від затирання. Натомість є інше, мініатюрне вінце, край якого заокруглені, темно-сірого забарвлення, поверхня шершава. Керамічне тісто із домішками значної кількості піску та жорстви. Зовнішня сторона орнаментована двома горизонтальними смугами відбитків шнура (рис. 26, 1).

Культурний шар комарівської культури доволі інтенсивний, на що вказують зібрані знахідки. Тут виявлено вироби з кременю та фрагменти керамічного посуду. Посуд цієї культури сіро-коричневих тонів. Керамічна маса із домішками світлої жорстви, переважно товченого кременю та піску. Поверхня посудин нерівна, шершава, в окремих випадках заглажена. Виявлені вінця відрізняються між собою формою.

Одне з вінців темно-сірого кольору, злегка відхилене назовні із заокругленими та злегка потовщеними краями (рис. 26, 3). Два інші між собою схожі, їхні краї відхилені на зовні та горизонтально зрізані, а під ними іззовні нанесений горизонтальний валик (рис. 26, 9, 10). Такими ж валиками декоровані і дві інші стінки посудини (рис. 26, 4).

Серед орнаментатії посуду трапляється орнамент у формі декількох заглиблених смуг (рис. 26, 5). Одна стінка тонкостінної посудини (товщина 0,45 см) оздоблена вертикальними канелюрами (рис. 26, 2).

Крем'яні вироби комарівської культури представлені винятково знаряддями. Оскільки відходи крем'яного виробництва, зважаючи на багатощаровість пам'ятки, важко ототожнити із певною культурою. У видовому складі знаряддя виступають серпами, сокирою, вістрям, біфасом, скребками, проколкою та комбінованим знаряддям. Усі артефакти виготовлені на сировині туронського походження.

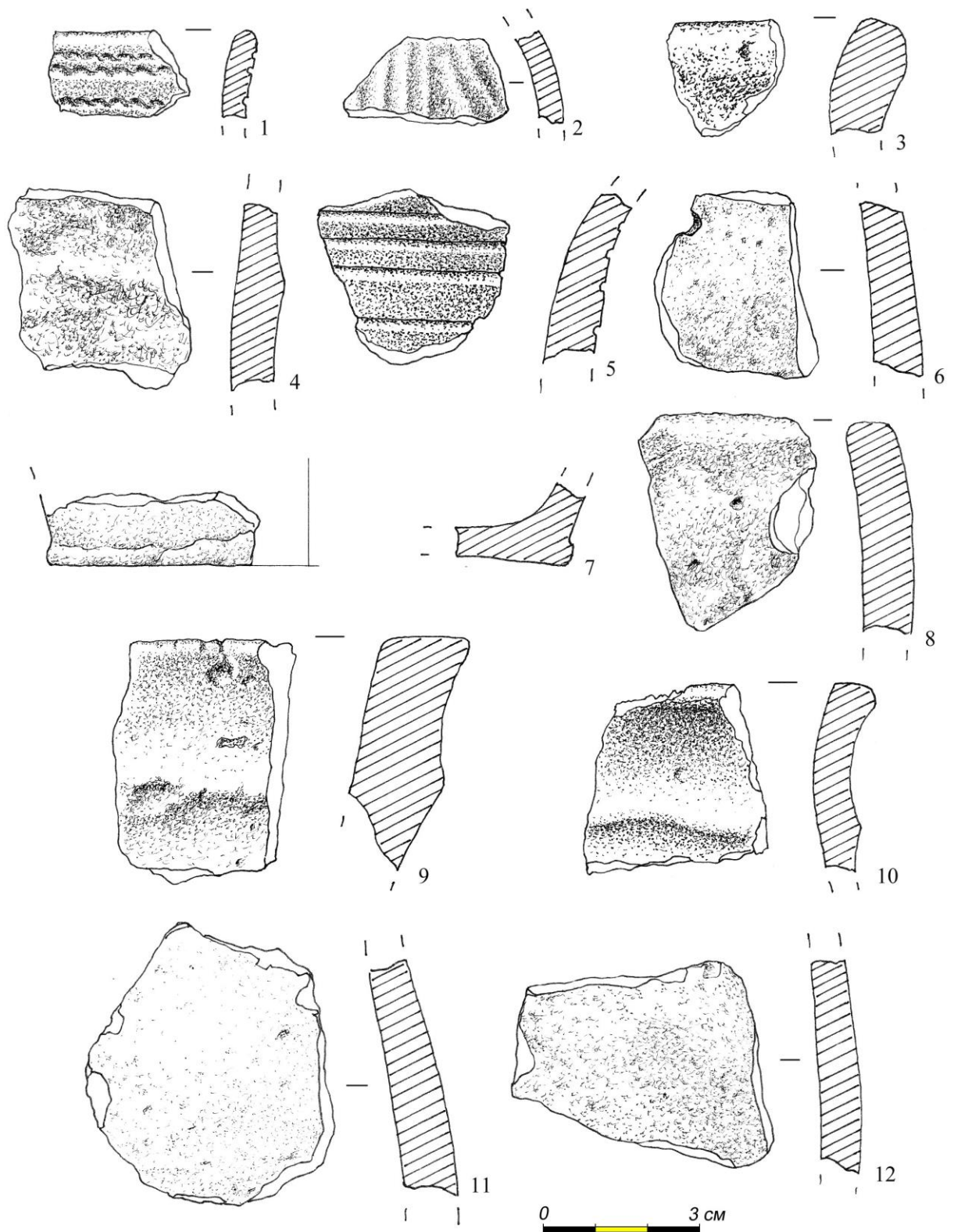

Рис. 26. Словіта II. Фрагменти керамічного посуду
Fig. 26. Slovita II. Fragments of ceramic ware

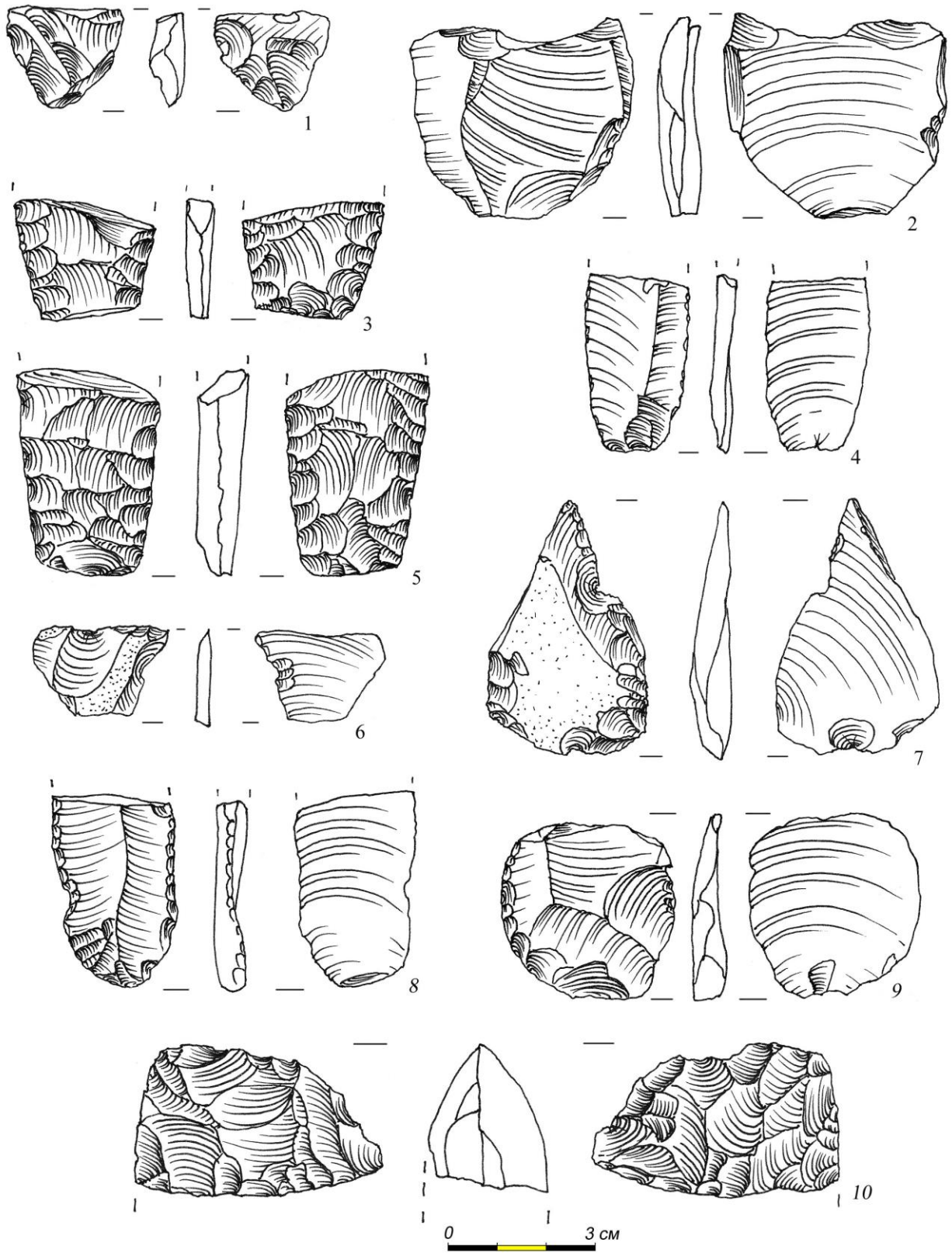

Рис. 27. Словіта II. Крем'яні вироби
Fig. 27. Slovita II. Flint artifacts

Дві знахідки серпів виявлені у фрагментованому стані, належать до виробів одного типу, у поперечному перетині лінзоподібної форми. Уся поверхня виробів вкрита інтенсивними зустрічними сколами, розміщеними перпендикулярно до осі знарядь (рис. 27, 3). Поверхня одного із серпів лискована від інтенсивного використання (рис. 27, 5).

Збережений обух сокири у перетині лінзоподібної форми. Уся поверхня оброблена протилежно направленими сколами. Довжина сокири – 2,9 см, ширина – 4,95 см, товщина – 2,35 см (рис. 27, 10).

Біфас, незрозумілого функціонального призначення, лінзоподібної форми у поперечному перетині, фрагментований, перебував у вогні, від чого уся поверхня вкрита тріщинками. У верхній частині збереглися сліди від дрібних надщерблень, які утворюються на відбійниках, що свідчить про повторне використання артефакту в минулому.

Вістря спису темно-сірого кольору, листоподібної форми, кінець пера відламаний. Поверхня зі сторони спинки вкрита регулярною ретушшю. Справа на лезі сформована виїмка. На спинці частково збереглася жорнова кірка. Збережена довжина – 4,8 см, ширина – 3,3 см, товщина – 0,85 см (рис. 27, 7).

Мініатюрна проколка виготовлена на первинному відщепі темно-сірого забарвлення (рис. 27, 6).

Скребки (два артефакти) виготовлені на овальних відщепах. Один, що побував у вогні, білого кольору, виготовлений на первинному відщепі. На іншому збережені негативи від протилежно направлених сколів. Робоча поверхня вкрита затуплюючою фасеткоподібною ретушшю (рис. 27, 9).

Комбіноване знаряддя, що використовувалось як скребок та ніж, виготовлене на фрагменті пластини, у поперечному перетині трикутної форми (рис. 27, 8). Зі боку спинки збережені сліди від двох паралельних сколів. Із трьох сторін знаряддя вкрите затуплюючою ретушшю. Розміри виробу: довжина – 3,7 см, ширина – 2,4 см, товщина – 0,55 см.

Знахідки періоду раннього заліза нечисельні. Представлені стінками керамічних посудин сіро-коричневого забарвлення. Товщина стінок коливається в межах 0,8–1 см (рис. 26, 11, 12). Керамічне тісто із домішками піску та шматків цеглястого шамоту. Поверхня заглажена, але шершава. На одному фрагменті зберігся наскрізний отвір діаметром 0,2 см (рис. 26, 6).

Десять крем'яних артефактів важко віднести до певної археологічної культури. Усі вони виготовлені з сировини туронського проходження. Більшість знахідок пов'язані із виготовленням крем'яних знарядь та є нуклеусом, відщепами і пластинами. Нуклеус для виготовлення пластин фрагментований, темно-сірого забарвлення із залишками жорнкової кірки. Відщепи різної величини (рис. 27, 1, 2). Лише одна знахідка репрезентує первинні екземпляри. Пластини належать до однотипних зразків трикутної форми у поперечному перетині. Дві пластини збереглися у фрагментованому вигляді (рис. 27, 4). Із готових знарядь сюди належать знахідки ножа, виготовленого на первинному відщепі з ретушованою робочою поверхнею, та подвійний різець із двома робочими поверхнями (серединна, кутова). Робоча поверхня різця з боку спинки вкрита дрібною регулярною ретушшю. На спинці збереглися негативи від трьох паралельних сколів. Довжина знаряддя – 2,55 см, ширина – 2 см, товщина – 0,65 см.

Артефакти модерної доби представлені знахідкою денця сірого забарвлення, діаметром 9 см (рис. 26, 7).

Словіта III. Пам'ятка розміщена на території рівнини Малого Полісся у басейні р. Західний Буг, на правому березі р. Перегноївка, на відносно плоскій ділянці, в ур. Чортова мішня, на північний захід від с. Словіта (див. рис. 1, 3; 15, 3). Абсолютні позначки становлять 234,8–235,7 м н. р. м. Площа пам'ятки – 370×300 м, простягається у напрямку з півночі на південь, із чотирьох сторін оточена меліоративними каналами. Подібно до Словіти I–II, територія пункту Словіта III піддається глибокій оранці, що сильно руйнує культурний шар та

вносить на поверхню значну кількість рухомого матеріалу – фрагментів керамічних посудин та виробів із кременю. Матеріал масовий, сильно фрагментований.

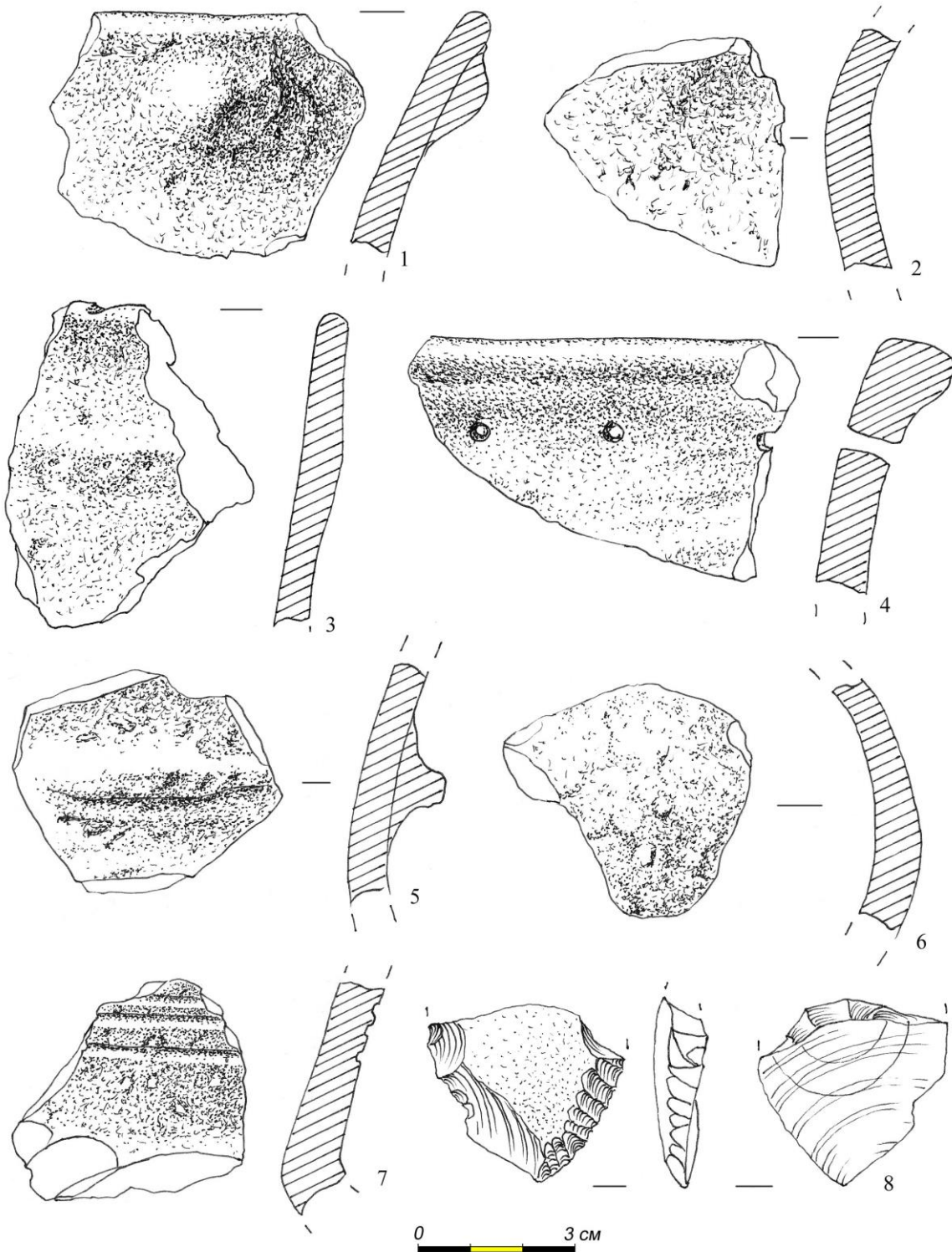

Рис. 28. Словіта III. Фрагменти керамічного посуду (1–7) та крем'яні вироби (8)
Fig. 28. Slovita III. Fragments of ceramic ware (1–7) and flint artifacts (8)

Рис. 29. Словіта III. Крем'яні вироби
Fig. 29. Slovitа III. Flint artifacts

Пам'ятка *Словіта III* – одношарових пункт, найімовірніше поселення. Виявлений матеріал належить до комарівської культури. Лише одна знахідка є виробом модерної доби, тому вважаємо, що у культурний шар знахідка могла потрапити випадково.

Колекція артефактів комарівської культури налічує 32 одиниці. Більшість представлена крем'яними виробами, виготовленими винятково на сировині туронського походження темно-сірого, рідше сіро-коричневого забарвлень. Незначна частина артефактів представлена знаряддями. Серед них виділено два скребки та один ніж. Скребки виготовлені на первинних відщеплах, а край однієї сторони, зі боку спинки, вкритий регулярною фасетоподібною ретушшю (рис. 28, 8). Один скребок, який належить до кутових екземплярів, розколений (рис. 29, 1). До числа ріжучих знарядь (ніж?) відносимо виріб на невеликому відщепі із повздовжніми сколами на поверхні. У перетині – трикутної форми. На поверхні частково збереглася жорнова кірка світло-сірого кольору. Зі боку животика нанесена дрібна виїмчаста ретуш. Розмір дорівнює 2,45×2,85×0,55 см (рис. 29, 8). Як ніж на первинному відщепі міг використовуватись один екземпляр, оскільки на його поверхні є сліди від ужиткової ретуші (рис. 29, 5). Найбільшу групу артефактів становлять відщепи різної величини (рис. 29, 2–4, 6, 9, 11). На більших артефактах збережена жорнова кірка, подекуди із нанесеною ретушшю по краях зі боку спинки (рис. 29, 7, 10).

Рис. 30. Словіта IV. Вид на пам'ятку з південного сходу

Fig. 30. Slovita IV. View on the site from south east

Керамічне тісто фрагментів виявлених посудин із домішками білої і чорної жорстви та кременю завтовшки до 6 мм, шамоту цеглястого кольору і подекуди мінеральних блискіток сріблястого кольору. Випал добрий. Товщина стінок коливається в межах 0,6–1,0 см. Поверхня коричневих та сірих відтінків, здебільшого недбало заглажена та нерівна. Зовнішня поверхня меншої кількості знахідок старанно заглажена. Поверхня декількох стінок орнаментована горизонтальними заглибленими смугами (рис. 28, 7) та рельєфним невеликим валиком (рис. 28, 3). Одна горловина декорована горизонтальним наліпом завдовжки 4,5 см, та завширшки 2,7 см (рис. 28, 5). Овальним наліпом оздоблено край вінець посудини, краї якого

злегка відхилені назовні (рис. 28, 1). Інше вінце товстостінного горщика з потовщеними горизонтальними краями, під якими зроблено наскрізні отвори діаметром 0,4 см (рис. 28, 4).

Знахідка модерної доби – горловина від горщика сірого забарвлення із домішками у тісті дрібнозернистого піску. Зовнішня поверхня орнаментована двома горизонтальними заглибленими смугами.

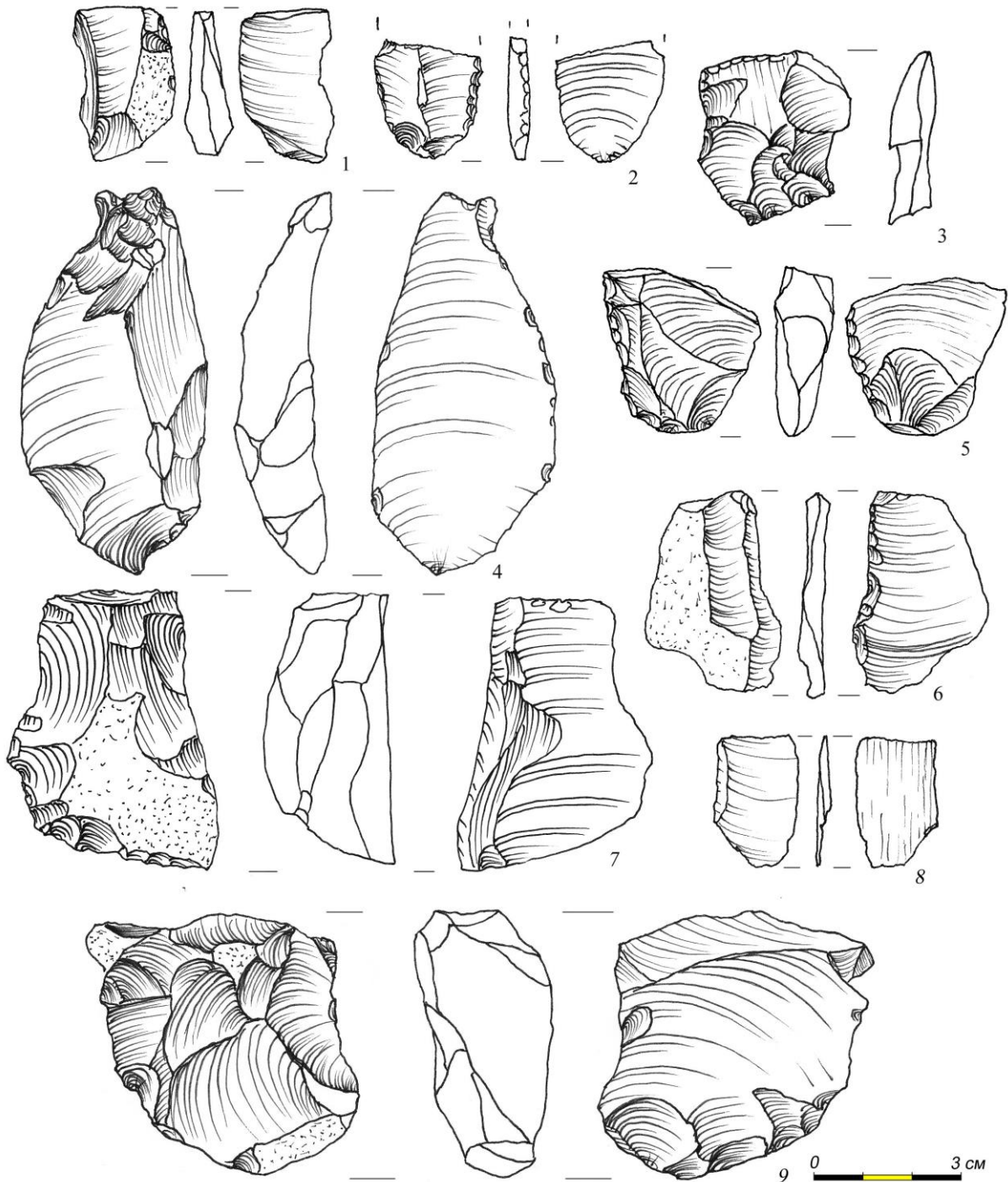

Рис. 31. Словітa IV. Крем'яні вироби
Fig. 31. Slovitа IV. Flint artifacts

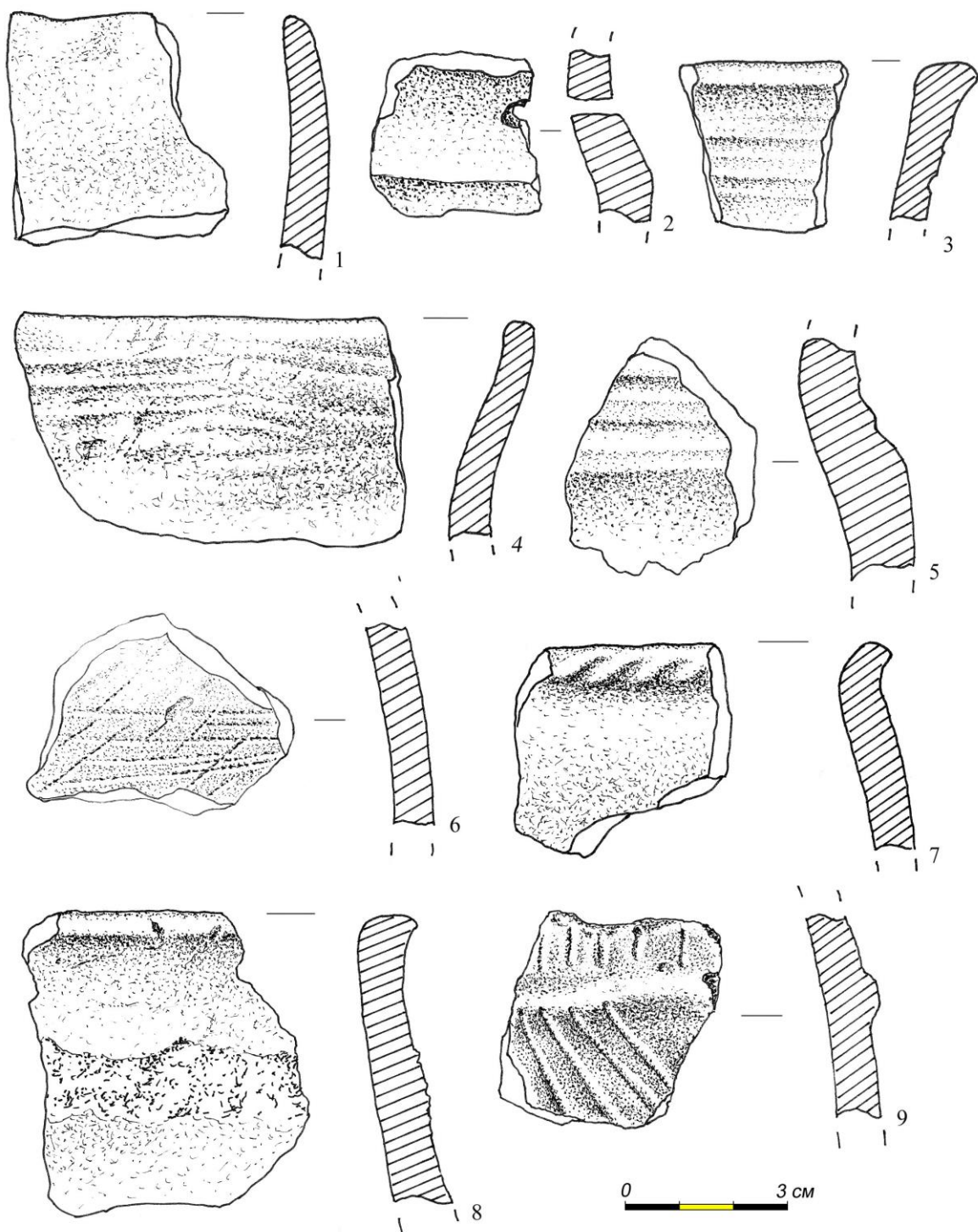

Рис. 32. Словіта ІV. Фрагменти керамічного посуду
Fig. 32. Slovitа IV. Fragments of ceramic ware

Словіта ІV. Пункт розташований в ур. Берліїв на північний захід від с. Словіта на правому березі р. Перегніївка (басейн р. Західний Буг) на території рівнини Малеого Полісся (див. рис. 1, 4; 15, 2). Пам'ятка локалізована на відносно плоскій ділянці рівнини, піддається щорічній глибокій оранці. Абсолютні позначки становлять 232,9 м н. р. м. Площа пам'ятки –

400×300 м простягається у напрямку з півночі на південь із незначним зміщенням на схід та захід. У північно-західній частині локалізовано невелике підвищення, поросле чагарниками, що може бути залишками розораного кургану заввишки приблизно 1 м від рівня навколишнього терену (рис. 30).

На поверхні поля зібрано рухомі артефакти пізнього палеоліту, культури кулястих амфор, межановицької та комарівської культур, періоду раннього заліза, XII–XIII ст.

Вироби пізнього палеоліту представлені двома масивними артефактами: пластиною та відщепом. Пластина виготовлена на сировині туронського походження, темно-сірого забарвлення, інтенсивно вкрита патиною білого кольору, розміром 7,75×3,72×1,7 см. На спинці збереглися сліди двох паралельних поздовжніх сколів (рис. 31, 4). Напівпервинний відщеп, виготовлений на ідентичній сировині, вкритий легкою патиною блакитного кольору. На спинці збереглися сліди від поперечних сколів. Розміри виробу: довжина – 5,95 см, ширина – 3,8 см, товщина – 3,55 см (рис. 31, 7).

Один відщеп, який зазнав дії вогню, пов'язуємо із культурою кулястих амфор. Первісно відщеп знятий із сокири, поверхня якої горизонтально зашліфована. Розміри знахідки – 2,55×1,65×0,25 см (рис. 31, 8).

Межановицька культура представлена вінцем та стінкою посудини світло-кремового забарвлення. Випал зразків добрий, керамічне тісто із домішкою шамоту. Поверхня із двох сторін вкрита розчосами (рис. 32, 6). Товщина стінок становить 0,75 см та 0,85 см. Вінце посудини циліндричної форми, злегка відхилене назовні, краї заокруглені діаметром 24 см (рис. 32, 4). Із цією культурою пов'язуємо знахідку фрагмента крем'яної сокири з сировини сіро-гірчичного забарвлення. Збереглася лезова частина виробу із зашліфованою поверхнею. Поверхня частково вкрита негативами від природних сколів, овальної форми (рис. 33, 2).

Крем'яні знахідки комарівської культури важко виділити із загального масиву знахідок. Сюди належать два знаряддя, виготовлені з туронського кременю. Перша знахідка – фрагмент крем'яного серпа, поверхня якого вкрита легкою патиною. Виріб із двох сторін обламаний. Збережена довжина становить 2,15 см, ширина – 1,87 см, товщина – 0,95 см (рис. 33, 5). Інший виріб виготовлений на відщепі. На спинці збереглися сліди протилежно направлених сколів. Зі сторони животика, з одного боку поверхня вкрита регулярною фасетоподібною ретушшю, з протилежного, зі сторони спинки, нанесена така ж ретуш (рис. 31, 5).

Глиняний посуд комарівської культури сіро-коричневих відтінків, у зламі трапляється і чорного. Керамічне тісто із домішками товченого кременю до 7 мм завдовжки, каменю вапняку – до 4 мм та піску. Поверхня заглажена, однак нерівна. Вінця посудин незначно відхилені назовні, потовщені та горизонтально зрізані (рис. 32, 3; 34, 3). Зовнішня поверхня оздоблена горизонтальними заглибленими смугами (рис. 32, 5), в одному випадку є слід від горизонтальних валиків. Виділяється із загального масиву одна стінка, поверхня якої орнаментована горизонтальним валиком у верхній частині, до якого примикають вертикальні заглиблені смуги, розміщені на відстані 0,45–0,7 см одна від одної. Знизу до валика дотуляються косі заглиблені смуги (рис. 32, 9).

Керамічні матеріали періоду раннього заліза найчисельніші на пам'ятці. Посуд виготовлений із глиняної маси з додаванням шамоту, часто цеглястого відтінку, рідше піску. Посуд доволі товстостінний, до 1,2 см завтовшки. Здебільшого поверхня старанно заглажена. Однак зовнішня поверхня частини виробів, винятково цеглясто-коричневого кольорів, нерівна, по мокрій глині зроблені вертикальні пальцеві розводи. Під одним із вінець є слід від горизонтального валика (рис. 32, 8). Під частиною лійчасто-розхилених вінець нанесені наскрізні отвори (рис. 32, 2). Денця посудин товстостінні, добре зазначені, діаметром 11–14 см (рис. 34, 9, 10). Серед посудин одне денце належало мініатюрній посудинці (рис. 34, 5). Одна знахідка представлена ручкою від черпака (рис. 34, 7).

До виробів із кременю ранньозалізної доби відносимо два знаряддя. Перше – фрагмент лінзоподібного серпа завтовшки 0,6 см. Поверхня вкрита слідами від зняття зустрічних сколів

та злегка полірована від ужитку (рис. 33, 3). Інший артефакт виготовлений на сировині туронського походження, темно-сірого забарвлення. На спинці збереглися сліди перпендикулярних сколів. Термінальна частина відсутня. Із трьох сторін краї виробу вкриті, з боку спинки, регулярною струменевою ретушшю (рис. 33, 4). Розміри виробу: довжина – 7,3 см, ширина – 3,35 см, товщина – 0,65 см.

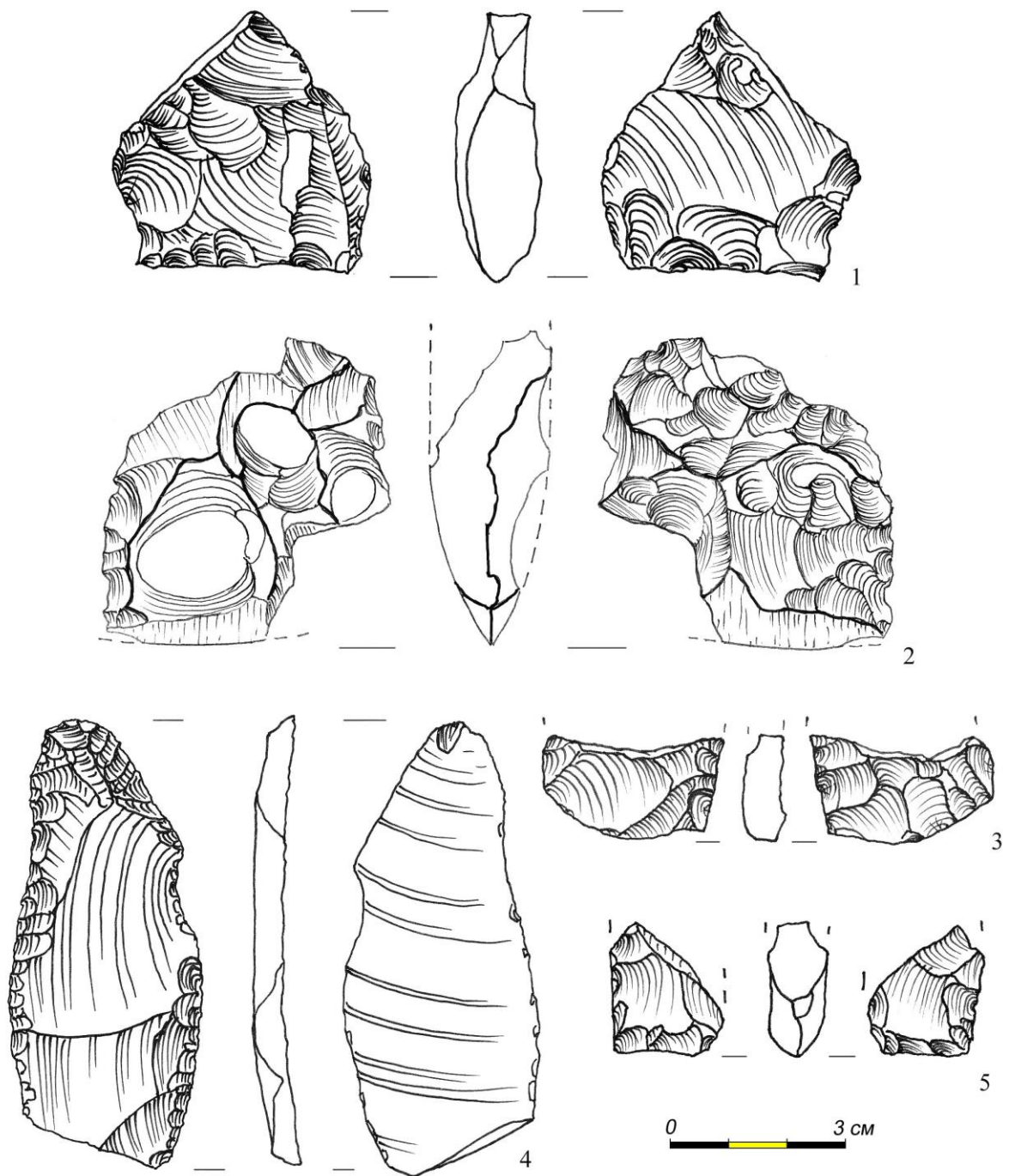

Рис. 33. Словіта IV. Крем'яні вироби
Fig. 33. Slovita IV. Flint artifacts

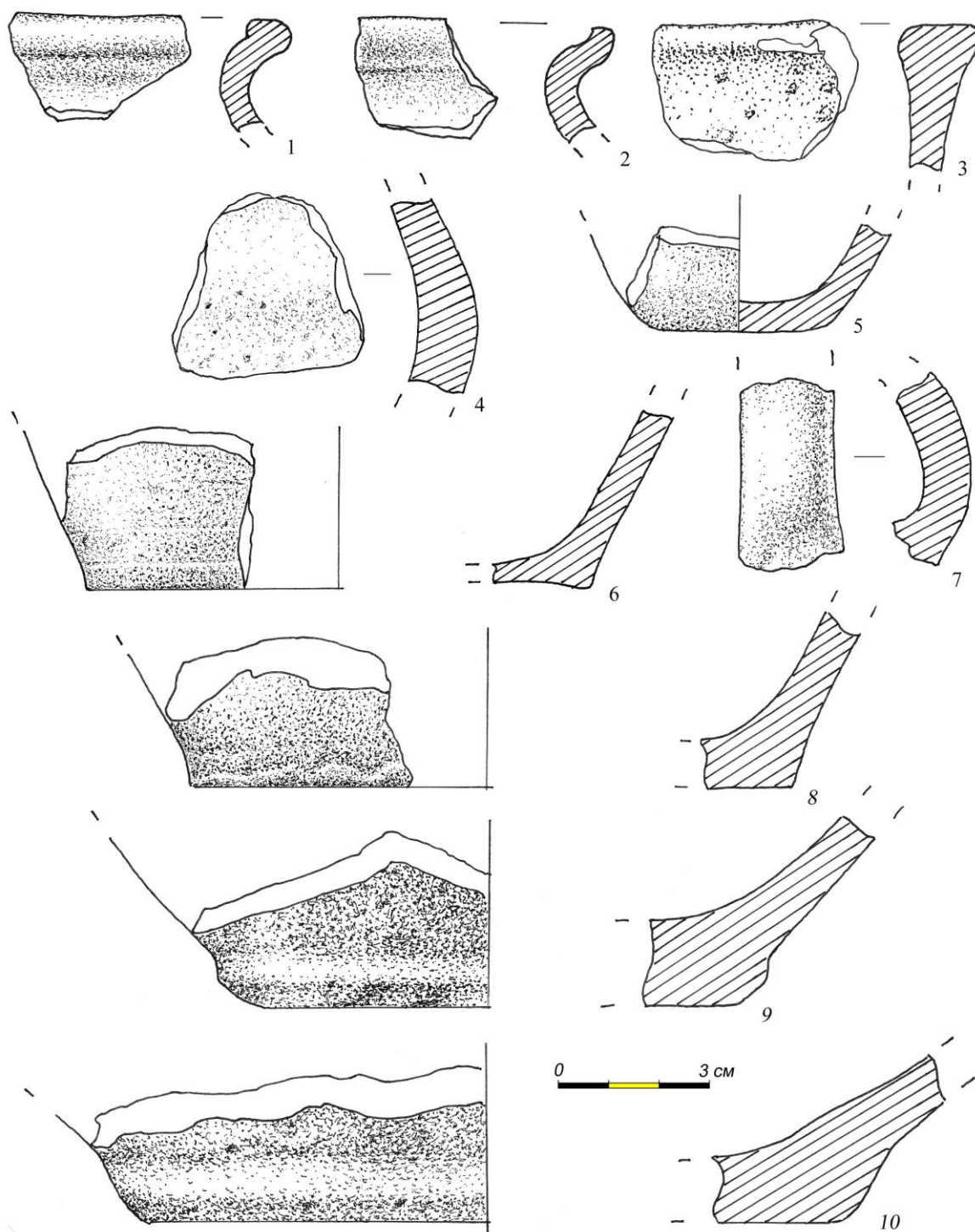

Рис. 34. Словіта ІV. Фрагменти керамічного посуду
Fig. 34. Slovita IV. Fragments of ceramic ware

Подібно до інших пам'яток, частину зібраних артефактів (12 одиниць) важко пов'язати з певною археологічною культурою. Більшість знахідок виготовлена на сировині туронського походження темно-сірого забарвлення. Лише один екземпляр, що виступає відщепом, виготовлений із свенцеховського кременю гірчичного забарвлення із цятками білого кольору.

Відходи крем'яного виробництва у цій категорії знахідок домінують. Сюди належать відщепи як первинного (рис. 31, 9), так і вторинного ступеня обробки (рис. 31, 3; 33, 1). Серед знарядь тут виділено скребок на аморфному відщепі, два ріжучих знаряддя на фрагментах пластин (рис. 31, 2), одне із яких із залишками жорнової кірки (рис. 31, 1).

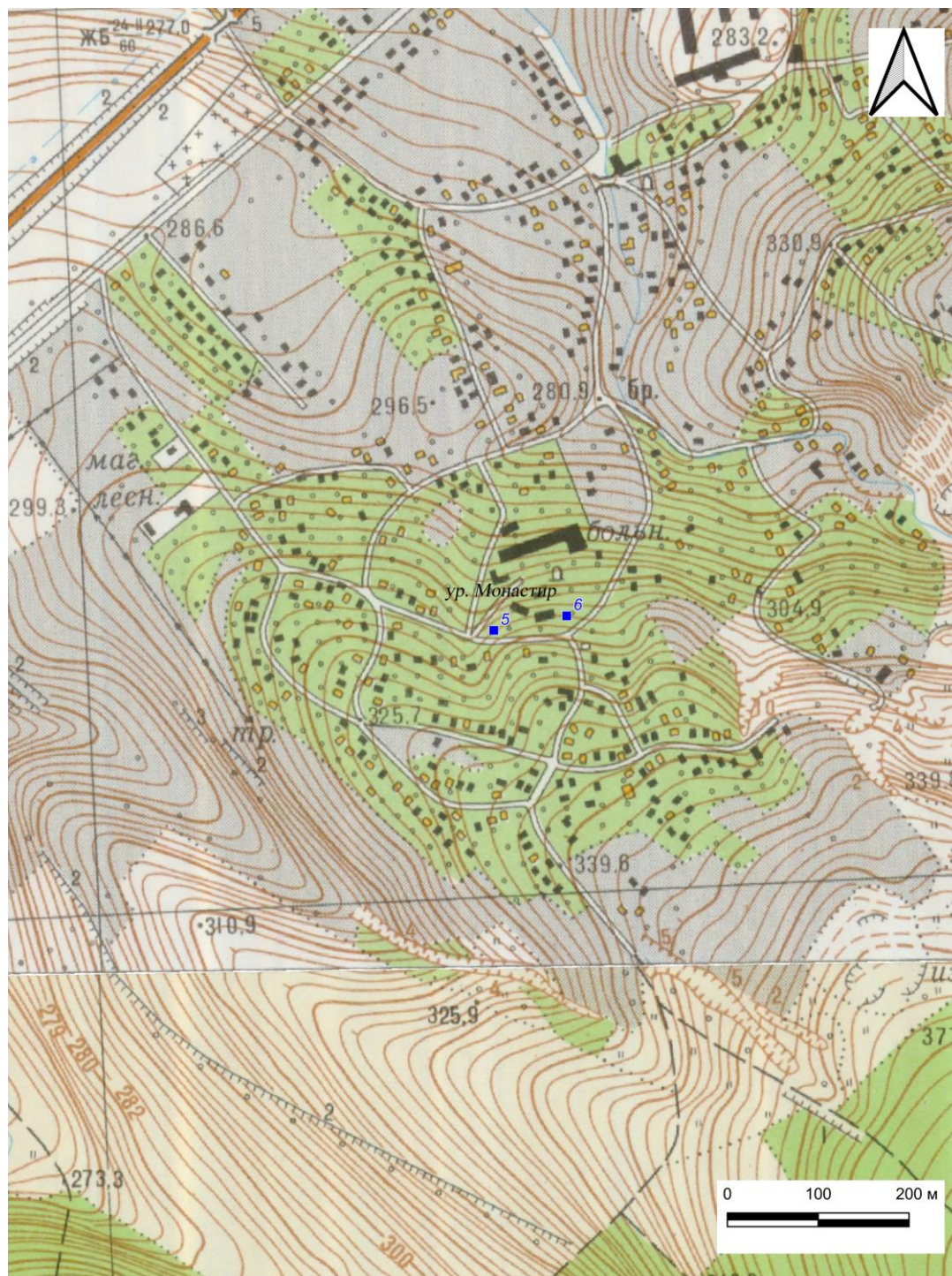

Рис. 35. Локалізація шурфів на території пам'ятки Словіта VI. Сині квадрати – шурфи

Fig. 35. Localization of survey trenches on the territory of the site of Slovit VI. Trenches marked as blue squares

Ще одне знаряддя представлено скобелем, виготовленим на напівпервинному відщепі розміром 3,95×2,75×0,45 см. На спинці збереглися сліди від двох паралельних сколів, а також жорнова кірка білого кольору. З боку животика одна сторона вкрита регулярною ретушшю (рис. 31, б).

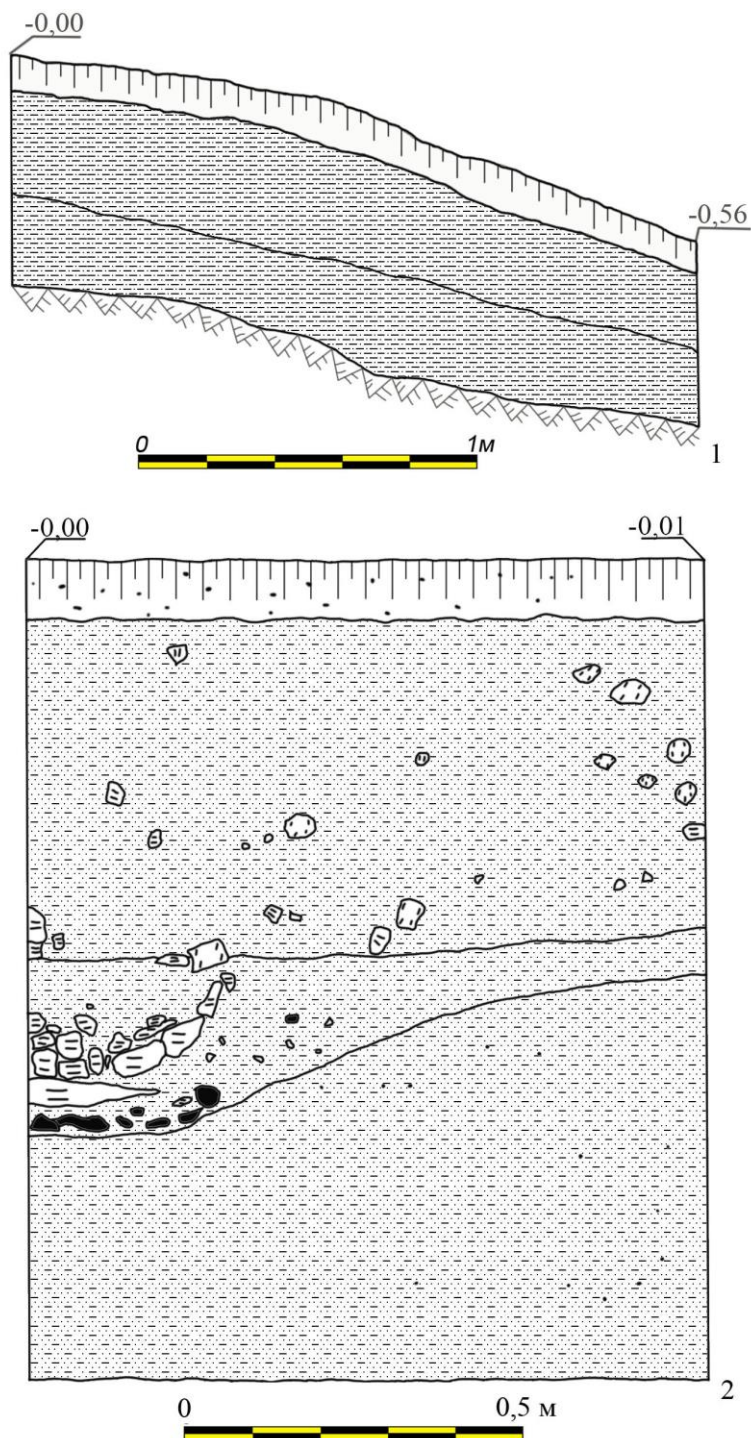

Рис. 36. Стратиграфічні профілі шурфів 5–6 в ур. Монастир: 1 – південна стінка шурфу 5; 2 – південна стінка шурфу 6

Fig. 36. Stratigraphic profiles of survey trenches 5–6 in Monastyr place: 1 – south wall of trench 5; 2 – south wall of trench 6

На противагу до інших обстежених пам'яток культурний шар княжої доби тут найбільш виражений. Рухомі артефакти цього часу представлені глиняним кружальним посудом цеглясто-коричневих відтінків, часто у зламі сірого кольору. Керамічна маса із домішкою значної кількості грубозернистого піску. Поверхня заглажена. Серед фрагментованого матеріалу вдалось виділити посуд двох форм: покривки та горщики. Перший виступає невеликим фрагментом посудини конічної форми із заокраїнкою зсередини, діаметром 16 см та товщиною стінок 0,75 см. Фрагменти горщиків репрезентовані виробами, вінця яких відхилені назовні, підняті вгору, із заокраїнкою, краї горизонтально зрізані чи злегка заокруглені (рис. 34, 1, 2). Шийка добре виділена, увігнута. Зібраний матеріал свідчить про те, що діаметр денця коливався в межах 10–12 см (рис. 34, б). Денце одного горщика доводі масивне, завтовшки 0,65 см (рис. 34, 8).

Рис. 37. Словіта VI. Вид на шурф 5 із заходу

Fig. 37. Slovita VI. View on the survey trench 5 from the west

Словіта VI. Пам'ятка модерної доби локалізована на території монастиря Воздвиження Чесного Хреста сестер ЧСВВ в ур. Монастир, що знаходиться в південній частині с. Словіта (ближче до центру) площею 150×120 м (див. рис. 1, 5; 15, 5). Монастир розташований на західному підніжжі Гологірського горбогір'я із висотними позначками орієнтовно 300 м н. р. м. У минулому подвір'я цього монастиря було стрімкішим, піддане вирівнюванню. З метою перевірки контексту виявлення двох кельтів під час проведення облаштування благоустрою подвір'я монастиря, на місці виявлення знахідок закладено шурф 5.

Шурф 5 закладений у південно-західній частині монастирського подвір'я, на досить крутому схилі, паралельно польовій дорозі (рис. 35). Рівень розміщення північно-західного кута шурфу відносно південно-західного кута господарської будівлі становить 1,26 м. Він злокалізований у напрямку захід–схід розміром 2×1,5 м. Верхній шар складався із шару дерну

завтовшки 0,1 м, під ним залягав сіро-коричневий суглинок із поодинокими фрагментами кераміки модерної доби завтовшки 0,35–0,4 м. Нижче знаходився шар жовто-коричневого суглинку, що лежав на материку, утвореному з шару суглинку жовто-коричневого забарвлення із вкрапленнями темно-сірого забарвлення та з плямами окису заліза (рис. 36, 1). Перепад висот зі сходу на захід становить 0,56 м. Материк зафіксований на глибині 0,76 м у східній частині та 0,54 м – у західній (від рівня денної поверхні) (рис. 37).

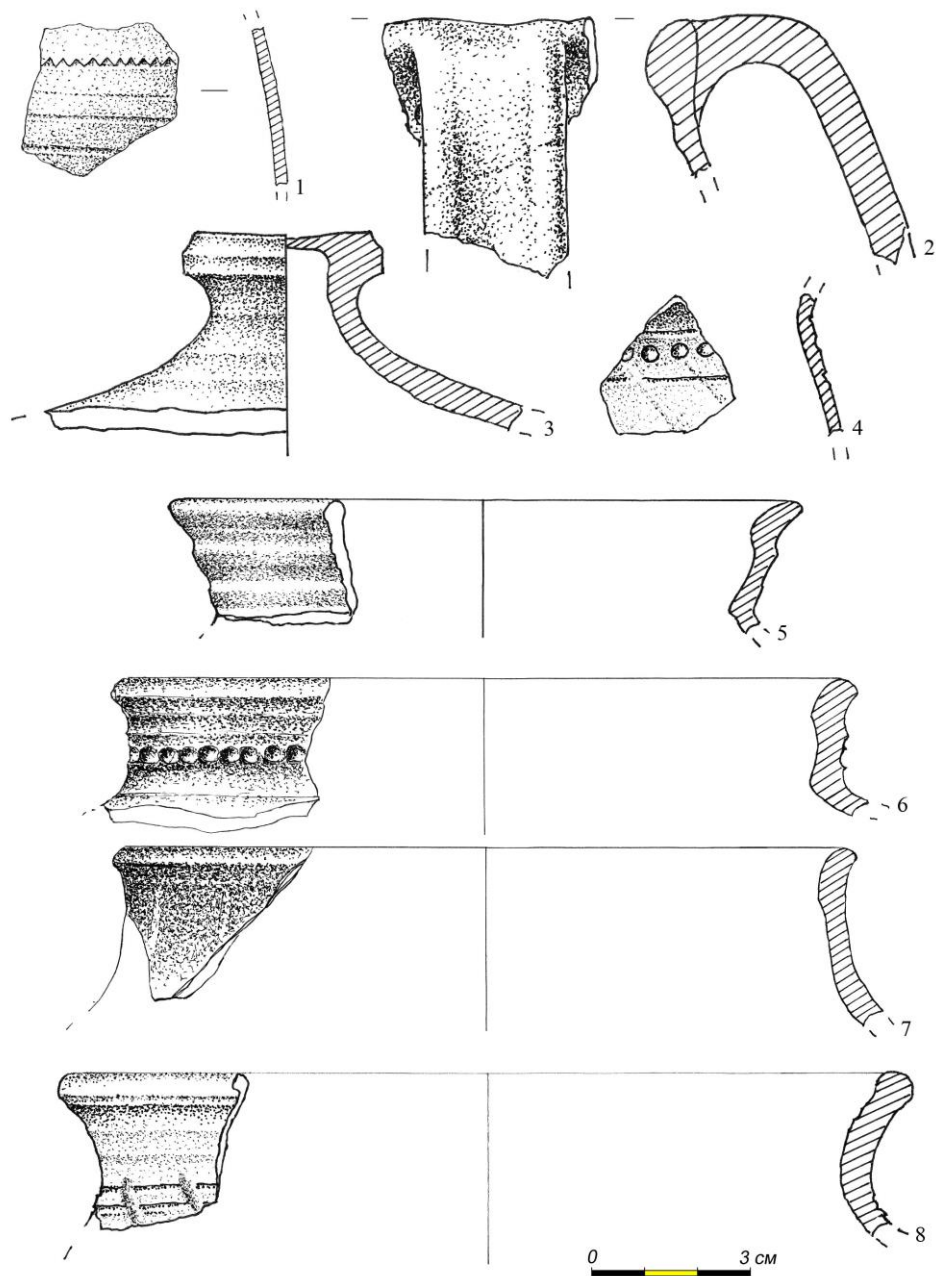

Рис. 38. Словіта VI. Фрагменти керамічного посуду
Fig. 38. Slovita VI. Fragments of ceramic ware

Жодних слідів стародавніх вкопів або наявності об'єктів на рівні материка не виявлено. Весь нечисельний матеріал, зафіксований у межах шурфу 5, – керамічні вироби модерної доби.

Виявлені раніше тут кельти потрібно інтерпретувати як скарб, на що вказують результати археологічних досліджень.

Рухомі знахідки із пам'ятки представлені виробами, які датуються модерною добою. У шурфі 5 знахідки, які виступають на глибині 0,4 м, поодинокі. Представлені вінцем горщика сірого забарвлення із прямими, заокругленими краями. Зовнішня поверхня орнаментована на шийці горизонтальним валиком (рис. 38, 5). Інша знахідка – стінка посудини, зовнішня поверхня орнаментована трьома заглибленими горизонтальними смугами та ще однією, що утворена із зигзагів. Посудина інтенсивно використовувалася, на що вказує задимлена та вкрита шаром кіптяви поверхня (рис. 38, 1).

На території подвір'я згадуваного монастиря, у її південно-східній частині, закладено ще один розвітковий шурф (шурф 6), оскільки тут під час упорядкування території виявлено крем'яний відщеп неокресленого періоду, що міг свідчити про існування тут пункту.

Шурф 6 закладений на відстані 10,5 м на південний схід від південно-східного кута господарської будівлі монастиря, на південь від штучного озера (рис. 35). Рівень денної поверхні шурфу 6 відносно південно-східного кута господарської будівлі становить 0,17 м. Розмір шурфу – 1×1 м. На поверхні шурфу помітні сліди від попелу та вугілля, що вказують на горіння тут вогнища у недалекому минулому, поверхня слабо задренована (наслідок нещодавнього благоустрою подвір'я), завтовшки до 0,1 м. Нижче залягав шар світло-сірого супіску із вмістом шматків цегли та каміння вапняку завтовшки до 0,5 м. Під ним залягав шар сірого супіску із румовищем цегли у східній частині, що перекривало шар вугілля. Цей шар сірого супіску потрібно пов'язувати з періодом будівництва чи проведення певних ремонтних робіт господарської будівлі монастиря, а також спробою вирівняти навколишню територію до одного рівня, оскільки тут спостерігаємо на стратиграфії в минулому пониження терену у східному напрямку.

Під шаром супіску виявлено потужний шар сіро-коричневого суглинку із вмістом шматків деревного вугілля. Дослідження шурфу 6, з огляди на його незначні розміри та техніку безпеки (нависання рихлого румовища цегли), зупинене на глибині 1,25 м від рівня сучасної поверхні (рис. 36, 2). Усі рухомі знахідки виявлені у шурфі 6 виступають нечисельними фрагментами керамічного посуду модерної доби. А культурні нашарування, які вдалося дослідити, пов'язані з будівництвом мурованої господарської будівлі, яка зараз перебуває в аварійному стані.

Посуд виготовлений із однотипового керамічного тіста із домішками піску, поверхня від світло-сірого до темно-сірого забарвлення, заглажена, але часто шершава. У видовому складі переважають горщики, які відрізняються між собою формою завершення вінець (рис. 38, 6–8). У кожному випадку зовнішня поверхня орнаментована заглибленим (рис. 38, 6) чи пролощеним декором (рис. 38, 7), або поєднанням одного й іншого (рис. 38, 8). Одна із виявлених стінок оздоблена овальним штампом та заглибленими косими смугами (рис. 38, 4). Виявлене вінце конічної макітри також орнаментоване (горизонтальне лошіння), проте зсередини. Покришка репрезентує типову форму виробів цього часу – конічну з округлою ручкою, верх якої горизонтально зрізаний (рис. 38, 3). Таким чином виявлені артефакти на території монастиря синхронні з існуванням у цій місцевості культової споруди та датуються XVII–XVIII ст.

Обговорення. Незважаючи на те, що під час розвіткових досліджень обстежено локальну територію навколо с. Словіта, вдалося отримати цінну інформацію, яка вагомо доповнює історію заселення цієї території від пізнього палеоліту до нової доби. Палеолітичний матеріал малочисельний, виявлений винятково на території Малого Полісся. Він швидше свідчить, про перебування тут людей у минулому, а не наявність стоянок, які варто шукати на відрогів Гологірського горбогір'я, з якого відкривається добрий огляд навколишньої долини, яким не могли не скористатися мисливці у минулому. Найближчі до Словіти палеолітичні

стоянки відкрито у Глинянах [Черниш, 1954, с. 93], Почапах [Черниш, 1954, с. 131] та Підкамені [Сілаєв та ін., 2016 с. 104; Сілаєв, Ільчишин, 2020, с. 159].

Завдяки останнім дослідженням, проведеним на території північних уступів Подільської височини, можна побачити, що ця територія не є безлюдною пусткою в період мезоліту, як виглядало до цього [Мацкевой, 1991, рис. 1; 12]. Відкриття матеріалів у Підкамені [Онищук, 2008, с. 185] та Словіті вказує на незадовільний стан обстеження цієї території, а не відсутність матеріалу як такого.

Відкриття знахідок культури лінійної стрічкової кераміки в околицях Словіті є вкрай важливим для вивчення заселення Малого Полісся населенням цієї культури, оскільки тут пам'яток культури лінійно-стрічкової кераміки вкрай мало [Ленартович, 2013, рис. Ж.2; Ж.3]. Найближчий пункт розташований у с. Мармузовичі (попередня назва – Андріївка). Там на правому березі р. Гологірка під час поверхневих обстежень виявлено три пункти із матеріалом зазначеної культури [Стеблій, 2011, с. 141, 142, 149]. Однак найближчий пункт, інтерпретований як поселення та на якому проводилися стаціонарні дослідження, розташований дещо північно-східніше, в околицях с. Йосипівки [Милян та ін., 2009, с. 231–234, рис. 1; Милян, Пічкур, Шидловський, 2009, с. 225–230].

Вказана пам'ятка цікава для нас своєю локалізацією, оскільки вона, подібно до словітської, розміщена на території Малого Полісся, яке межує з Подільською височиною (у цьому випадку у межах Вороняк). Принагідно варто зазначити, що на території Гологірського горбогір'я та Вороняк пам'ятки культури лінійно-стрічкової кераміки відсутні. Можна припускати, що ці горбогір'я слугували природнім бар'єром, імовірно кордоном, за яким населення цієї культури не оселялися.

Не зважаючи на мізерну кількість матеріалу, фрагменти керамічного посуду лінійно-стрічкової кераміки досить презентабельні. Посуд підданий орнаменту. Найявний пластичний орнамент у формі т. зв. шишечки-наліпа з вм'ятиною на поверхні, який належить до типової орнаменту кухонної та столової кераміки. Такий декор часто присутній на пам'ятках цієї культури, зокрема на відносно близьких пам'ятках регіону, таких як Тадані [Пелещин, 1999, рис. 2, 3, 10; 7, 7; 11, 16; Ленартович, 2010, рис. 2, 1] та Буськ [Конопля, Стеблій, 2009, с. 82–88, рис. 4, 2; 6, 5; 9, 11; 13, 3]. Інші три знахідки оздоблені заглибленим орнаментом у вигляді ліній та пальцевих втиснень. Цікаво, що подібно до матеріалу із Йосипівки [Милян та ін., 2009, с. 234] словітський не містить «нотного» орнаменту.

Ми не зафіксували доказів перебування тут населення культури шнурової кераміки, а навпаки, на основі джерельної бази, якою ми володіємо, можна стверджувати, що інформація про наявність матеріалу КШК в околицях с. Словіта є помилковою та потребує спростування [Онищук, 2021, с. 5]. Під час розвідкових досліджень на частині пам'яток на території Малого Полісся зібрано значну кількість фрагментів крем'яних сокир різного ступеня збереження, поверхня яких піддавалась старанному поліруванню. Нагадаймо, що така техніка обробки поверхні сокир характерна для кременярства культури кулястих амфор [Свешніков, 1983, с. 14, табл. V, 2; XI, 5, 11; XIII, 3, 6–8, 10, 12, 14–15]. Знайдено на пам'ятках і окремі фрагменти керамічного посуду згаданої культури. Натомість, не виявлено жодного артефакту, який ми можемо пов'язувати із КШК.

Найімовірніше, як шнуровий матеріал трактувався епішнуровий, присутність якого ми зафіксували під час поверхневих зборів. Так, фрагменти керамічного посуду межановицької культури виявлені на Словіті II та IV. Окрім цього, до помилкових висновків могло спричинити й те, що тривалий час не були розділені пам'ятки шнурового та постшнурового горизонтів. Дослідники послуговувалися схемою, розробленою Ігорем, який пам'ятки стжижовської, городоцько-здовбицької/межановицької культур відносив до синхронних та інтерпретував як окремі культури шнурової кераміки [Свешніков, 1974].

Водночас нещодавно опублікована інформація про наявність трьох кам'яних стел КШК неподалік с. Словіта потребує перевірки культурної атрибуції [Терський, Майорчак, Демський,

2019, с. 137]. Оскільки в ареалі поширення КШК, тим більше на території Західної України, не задокументовано жодного випадку фіксації таких монументальних об'єктів на пам'ятках цієї культури. Натомість практика спорудження стел характерна для степових культур. Вперше ці об'єкти задокументовані в добу енеоліту (культури новоданилівська, середньостогівська, постмаріупільська, нижньомихайлівська) [Довженко, 1999, с. 6]. Проте широкого розповсюдження набула в ямній культурі [Довженко, 1986, с. 35; Чмихов, Довженко, 1987, с. 130; Іванова, 2020, с. 65]. Відомі вони і в катакомбній культурі, проте меншою мірою [Санжаров, 2009, с. 32, 36].

Практично немає їх у бабинській культурі. У дещо більшій кількості вони присутні на пам'ятках зрубної, сабатинівської та білозерської культур [Березанська, Отрощенко, 1997, с. 503; Санжаров, 2009, с. 35]. Монументальні стели споруджували і в пізніші часи, зокрема скіфи [Попова, 1976; Білоз, 1996, с. 41–49], а згодом половці [Плетнева, 1974]. Варто згадати, що на території Західної України, зокрема Львівщини, кам'яні стели виявлені не вперше (Звенигород, Кнісело, Пеняки, Ляка, Шнирів, Загір'я, Водники). Їх детально проаналізував М. Бандрівський, який також пов'язує їх спорудження із населенням циркумпонтійської зони [Бандрівський, 2005, с. 140, 143–144, 152–156; 2007, с. 161, 164–165, 173–178]. Таким чином, попередню інтерпретацію кам'яних стел як шнурових вважаємо помилковою. У майбутньому необхідна детальна фіксація цих монументальних об'єктів для встановлення культурної приналежності.

Матеріал комарівської культури виявлений на усіх чотирьох пунктах на території Малого Полісся. З огляду на те, що пам'ятки Словіта II–IV розташовані на незначній відстані одна від одної, ймовірно в минулому вони могли належати до одного великого поселення комарівської культури. Найімовірніше, обстежені кургани також були споруджені населенням цієї ж культури. Хоча не потрібно заперечувати можливості їх епішнурового походження, оскільки матеріал цього горизонту здобутий під час досліджень Ярослава Пастернака курганного могильника у сусідньому Якторові [Пастернак, 1933, с. 67–70].

Викликає занепокоєння стан збереження обстежених курганів на території Гологірського горбогір'я, більшість з яких на своїй поверхні мають сліди грабіжницьких вкопів різного часу. Частина з них доволі свіжа. Також ми припускаємо, що сліди від метрових траншей, які перетинали усі три насипи курганів в ур. Три Кіпці з півночі на південь, могли залишитись від досліджень фахового археолога, результати робіт якого з невідомих причин не були введені у науковий обіг. Методика досліджень насипів курганів траншеями була доволі популярною у першій половині ХХ ст. Не виключаємо можливості, що тут свої дослідження проводив Я. Пастернак, оскільки так він здійснював дослідження курганів у сусідньому Якторові, підтвердження чому є світлини з тамтешніх досліджень [НА ВА ІУ НАНУ. Особовий архів Я. Пастернака].

Висновки. Отже, під час фіксації курганів на кульмінаційних ділянках Гологірського горбогір'я та шурфування міжкурганного простору рухомого матеріалу не виявлено, що не дозволяє встановити культурну приналежність зафіксованих курганів. Натомість, під час обстеження пам'яток Словіта I–IV зібрано значну кількість різночасового археологічного матеріалу від періоду палеоліту до модерної доби включно, що вагомо доповнює карту заселення цієї території в минулому. Археологічний матеріал, зафіксований і під час шурфування на території подвір'я монастиря Воздвиження Чесного Хреста сестер ЧСВВ, відповідає часу заснування цієї сакральної пам'ятки.

Авторський внесок. МВ, ЯЯ, НД, ЯД – організація та проведення археологічних досліджень. МВ – виконання світлин. МВ та ЯЯ – камеральне опрацювання матеріалу, написання оригінального рукопису, оформлення та виконання рисунків.

Декларація щодо конфлікту інтересів. Автори заявляють, що у них немає наявного конфлікту наукових і фінансових інтересів чи особистих вигод, отриманих від третіх осіб, які могли би вплинути на дослідження, результати яких наведені в цій статті.

ЛІТЕРАТУРА

- Бандрівський, М. М. (2005). Роль азово-причорноморських степних культур у походженні і розвитку скотарської спільноти на заході Подільської височини (3700–2900 рр. до народження Христа). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 9, 135–173.
- Бандрівський, М. (2007). Вплив Сходу на розвиток спільноти раннього – початку середнього періодів епохи бронзи на заході українського лісостепу. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 253, 153–205.
- Березанська, С. С., Отрощенко, В. В. (1997). Духовна культура. Бронзовий вік. В *Давня історія України* (Т. 1. Первісне суспільство, с. 496–529). Київ: Наукова думка.
- Білозор, В. П. (1996). Кам'яні статуї у контексті скіфської етногеографічної проблематики. *Археологія*, 4, 41–50.
- Войтович, М., Яковишина, Я., Демський, Н., Демська, Я. (2024). *Звіт з розвідкових досліджень на території Глинянської міської громади Львівського району Львівської області*. Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 153 арк.
- Демський, Н. В., Терський, С. В., Майорчак, М. І. (2021). Археологічні дослідження в межиріччі Західного Бугу та Гнилої Липи. XXXVI lubelska konferencja. *Badania archeologiczne w Polsce Środkowoschodniej, Zachodniej Białorusi i Ukrainie: streszczenia referatów. 26–27 maja 2021 r.*, Lublin: UMCS, 65–66.
- Довженко, Н. Д. (1986). Каменные изваяния в погребальном обряде племен ямной культуры. В О. Г. Шапошникова, В. Н. Фоменко, Н. Д. Довженко, Ямная культурно-историческая общность (южнобугский вариант). *Свод археологических источников*, Т. В1–3. Киев: Наукова думка, 21–37.
- Довженко, Н. Д. (1999). Найдавніші "кам'яні баби" України та проблеми їх етнокультурного вивчення. *Наукові записки. Історія. Україніка та європеїстика*, 14, 8–17.
- Іванова, С. В. (2020). Традиции и инновации в условиях фронта: погребение с посохом у с. Пологи. В В. В. Отрощенко, Г. М. Тощев (ред.), *Пологівський посох: досвід міждисциплінарного вивчення. Колективна монографія*. Київ; Запоріжжя: Видавець Олег Філюк, 45–81.
- Конопля, В. М., Стеблі, Н. Я. (2009). Матеріали з нижніх культурно-хронологічних горизонтів північно-східної частини городища літописного Бужська. *Вісник Інституту археології Львівського університету*, 4, 81–110.
- Кравчук, Я., Зінько, Ю. (2018). Рельєф Львівської області. В М. М. Назарук (ред.), *Львівська область: природні умови та ресурси*. Львів, 55–85.
- Ленартович, О. (2010). Пам'ятки культури лінійно-стрічкової кераміки у верхів'ях Західного Бугу. *Наукові студії: збірник наукових праць. Історико-краєзнавчий музей м. Винники*, 3, 20–44.
- Ленартович, О. (2013). *Культура лінійно-стрічкової кераміки у басейні Верхнього та Середнього Дністра і Західного Бугу*. Дисертація. Львів, 571 с.
- Мацкевой, Л. Г. (1991). *Мезолит запада Украины*. Киев: Наукова думка, 148 с.
- Милян, Т. Р., Пічкур, Є. В., Шидловський, П. С. (2009). Виробничий інвентар пам'ятки Йосипівка І. *Археологічні дослідження в Україні 2006–2007*. Київ, 225–230.
- Милян, Т. Р., Черновол, Д. К., Дяченко, О. В., Лисенко, С. Д. (2009). Роботи Рятівної археологічної служби на поселенні Йосипівка-1 біля смт Олесько. *Археологічні дослідження в Україні 2006–2007*. Київ, 231–237.
- Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (НА ВА ІУ НАНУ). Особовий архів Я. Пастернака.
- Онищук, Я. (2008). Археологічні пам'ятки Бродівського району Львівської області (за матеріалами Бродівського історико-краєзнавчого музею). *Археологічні дослідження Львівського університету*, 11, 172–194.
- Онищук, Я. (2021). Дослідження кремаційного поховання римського часу в околиці с. Словіта Львівської області. Брідщина – край на межі Галичини й Волині, 12. Броди, 5–9.
- Пастернак, Я. (1933). Перша бронзова доба в Галичині в світлі нових розкопок. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 152, 63–112.
- Пелецишин, М. А. (1999). Неолітичне поселення в с.Тадані на Західному Бузі. *Львівський археологічний вісник*, 1, 22–48.

Плетнева, С. А. (1974). Половецкие каменные изваяния. *Свод археологических источников*, Т. Е4–2. Москва: Наука, 200 с., 83 табл.

Попова, Е. А. (1976). Об истоках традиций и эволюции форм скифской скульптуры. *Советская археология*, 1, 108–122.

Санжаров, С. Н. (2009). Лисичанская антропоморфная стела. *Матеріали та дослідження з археології Східної України*, 9, 32–43.

Свешніков, І. К. (1974). *Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до нашої ери*. Київ: Наукова думка, 208 с.

Свешников, И. К. (1983). Культура шаровидных амфор. *Археология СССР. Свод археологических источников*, Т. В1–27. Москва: Наука, 86 с.

Сілаєв, О., Ільчишин, З. (2020). Дослідження на подвір'ї монастиря домініканців в селищі Підкамінь. *Археологічні дослідження в Україні 2019*. Київ, 158–160.

Сілаєв, О., Сало, Б., Білас, Н., Конопля, В. (2016). Нові відкриття на Львівщині. *Археологічні дослідження в Україні 2015*. Київ, 103–104.

Стеблій, Н. Я. (2011). Пам'ятки черняхівської культури з околиць с. Андріївка Буського р-ну Львівської обл. *Вісник інституту археології Львівського університету*, 6, 140–171.

Терський, С. В., Демський, Н. В. (2020). Середньовічна зброя ближнього бою за знахідками із північно-західної частини Гологорів. *Зброяря: історія розвитку озброєння та військової техніки. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (27 лютого 2020 р., Львів, НАСВ)*, Львів, 14–15.

Терський, С., Демський, Н. (2021). Археологія Словітського лісу (за даними археологічних досліджень експедиції ЛІМ). *Музей – платформа суспільного діалогу. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, Львівський історичний музей, 28 жовтня 2021 р.)*, Львів, 312–318.

Терський, С., Демський, Н., Гарасим, І. (2022). Археологічні дослідження старого гутища у словітському лісі на Львівщині. *Археологія & Фортифікація України. XI Всеукраїнської науково-практичної конференції Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, присвяченої світлій пам'яті українського археолога та історика Анатолія Федоровича Гуцала (1946–2021)*, Кам'янець-Подільський, 168–175.

Терський, С., Демський, Н., Куценяк, О. (2021). Монастир Воздвиження Чесного Хреста у Словіті в світлі археології. *Археологія & Фортифікація України. Збірник матеріалів X Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, Кам'янець-Подільський*, 113–118.

Терський, С. В., Майорчак, М. І., Демський, Н. В. (2019). Пам'ятки давнього населення північно-західних відрогів Гологір (розвідки 2019 р.). *Археологія Буковини: здобутки та перспективи: тези доповідей III наукового семінару, присвяченого 100-літтю від дня народження відомого науковця Бориса Тимошука (м. Чернівці, 13 грудня 2019 р.)*, Чернівці: Технодрук, 137–139.

Терський, С., Майорчак, М., Демський, Н. (2020). Пам'ятки ранньомодерної доби в околицях с. Словіта (за даними археологічних досліджень експедиції ЛІМу). *Музей – платформа суспільного діалогу: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції Львівського історичного музею, Львів, 6 листопад 2020 р.*, Львів, 28–34.

Терський, С., Майорчак, М., Демський, Н., Куценяк, О. (2020). Дослідження в межиріччі Західного Бугу і Гнилої Липи. *Археологічні дослідження в Україні 2019*, Київ, 161–163.

Черниш, О. П. (1954). Карта палеоліту УРСР. *Наукові записки Інституту суспільних наук АН УРСР*, II, 67–143.

Чмыхов, Н. А., Довженко, Н. Д. (1987). О древнейшем индоиранском компоненте в сложении скифской монументальной скульптуры. *Древнейшие скотоводы степей юга Украины*. Киев, 130–139.

REFERENCES

Bandrivskyi, M. M. (2005). Rol azovo-prychornomorskykh stepnykh kultur u pokhodzhenni i rozvytku skotarskoi spilnoty na zakhodi Podilskoi vysochyny (3700–2900 rr. do narodzhennia Khrysta). *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 9, 135–173. (in Ukrainian).

Bandrivskiy, M. (2007). Vplyv Skhodu na rozvytok spilnoty rannoho – pochatku serednoho periodiv epokhy bronzy na zakhodi ukrainskoho lisostepu. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 253, 153–205. (in Ukrainian).

Berezanska, S. S., & Otroshchenko, V. V. (1997). Dukhovna kultura. Bronzovyi vik. V *Davnia istoriia Ukrainy* (Vol. 1. Pervisne suspilstvo, p. 496–529). Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian).

Bilozor, V. P. (1996). Kam'iani statui u konteksti skifskoi etnoheohrafichnoi problematyky. *Arkheolohiia*, 4, 41–50. (in Ukrainian).

Voitovych, M., Yakovyshyna, Ya., Demskiy, N., & Demska, Ya. (2024). *Zvit z rozvidkovykh doslidzhen na terytorii Hlynianskoï miskoi hromady Lvivskoho raionu Lvivskoi oblasti*. Naukovi arkhiv viddilu arkheolohii Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy. Lviv, 153 ark. (in Ukrainian).

Demskiy, N. V., Terskiy, S. V., & Maiorchak, M. I. (2021). Arkheolohichni doslidzhennia v mezhyrichchi Zakhidnoho Buhu ta Hnyloi Lypy. *XXXVI lubelska konferencja. Badania archeologiczne w Polsce Środkowoschodniej, Zachodniej Białorusi i Ukrainie: streszczenia referatów. 26–27 maja 2021 r.*, Lublin: UMCS, 65–66. (in Ukrainian).

Dovzhenko, N. D. (1986). Kamennyye izvayaniya v pogrebal'nom obryade plemen yamnoy kul'tury. V O. G. Shaposhnikova, V. N. Fomenko, N. D. Dovzhenko, Yamnaya kul'turno-istoricheskaya obshchnost' (yuzhnobugskiy variant). *Svod arkheologicheskikh istochnikov, Vol. VI–3*. Kiyev: Naukova dumka, 21–37. (in Russian).

Dovzhenko, N. D. (1999). Naidavnishi "kamiani baby" Ukrainy ta problemy yikh etnokulturnoho vvychennia. *Naukovi zapysky. Istoriia. Ukrainika ta yevropeistyka*, 14, 8–17. (in Ukrainian).

Ivanova, S. V. (2020). Traditsii i innovatsii v usloviyakh frontira: pogrebeniye s posokhom u s. Pologi. V V. V. Otroshchenko, G. M. Toshchev (Eds.), *Polohivskiy posokh: dosvid mizhdystsyplynarnoho vvychennia. Kolektyvna monohrafiia*. Kyiv; Zaporizhzhia: Vydavets Oleh Filiuk, 45–81. (in Russian and in Ukrainian).

Konoplia, V. M., & Stebli, N. Ya. (2009). Materialy z nyzhnikh kulturno-khronolohichnykh horyzontiv pivnichno-skhidnoi chastyny horodyshcha litopysnoho Buzhska. *Visnyk Instytutu arkheolohii Lvivskoho universytetu*, 4, 81–110. (in Ukrainian).

Kravchuk, Ya., & Zinko, Yu. (2018). Relief Lvivskoi oblasti. V M. M. Nazaruk (Ed.), *Lvivska oblast: pryrodni umovy ta resursy*. Lviv, 55–85. (in Ukrainian).

Lenartovych, O. (2010). Pam'iatky kultury liniino-strichkovoï keramiky u verkhiv'iyakh Zakhidnoho Buhu. *Naukovi studii: zbirnyk naukovykh prats. Istoryko-kraieznavchyi muzei m. Vynnyky*, 3, 20–44. (in Ukrainian).

Lenartovych, O. (2013). *Kultura liniino-strichkovoï keramiky u baseini Verkhnoho ta Serednoho Dnistra i Zakhidnoho Buhu*. Dysertatsiia. Lviv, 571 p. (in Ukrainian).

Matskevoy, L. G. (1991). Mezolit zapada Ukrainy. Kiyev: Naukova dumka, 148 p. (in Russian).

Mylian, T. R., Pichkur, Ye. V., & Shydlovskiy, P. S. (2009). Vyrobnychyi inventar pam'iatky Yosypivka I. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2006–2007*. Kyiv, 225–230. (in Ukrainian).

Mylian, T. R., Chernovol, D. K., Diachenko, O. V., & Lysenko, S. D. (2009). Roboty Riativnoi arkheolohichnoi sluzhby na poselenni Yosypivka-1 bilia smt Olesko. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2006–2007*. Kyiv, 231–237. (in Ukrainian).

Naukovi arkhiv viddilu arkheolohii Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy (NA VA IU NANU). Osobovy arkhiv Ya. Pasternaka. (in Ukrainian).

Onyshchuk, Ya. (2008). Arkheolohichni pam'iatky Brodivskoho raionu Lvivskoi oblasti (za materialamy Brodivskoho istoryko-kraieznavchoho muzeiu). *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 11, 172–194. (in Ukrainian).

Onyshchuk, Ya. (2021). Doslidzhennya krematsiynoho pokhovannya ryms'koho chasu v okolytsi s. Slovita L'vivskoyi oblasti. *Bridshchyna – kray na mezhi Halychyny y Volyni*, 12, Brody, 5–9. (in Ukrainian).

Pasternak, Ya. (1933). Persha bronzova doba v Halychyni v svitli novykh rozkopok. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 152, 63–112. (in Ukrainian).

Peleshchysyn, M. A. (1999). Neolitychne poselennia v s. Tadani na Zakhidnomu Buzi. *Lvivskiy arkheolohichniy visnyk*, 1, 22–48. (in Ukrainian).

- Pletneva, S. A. (1974). Polovetskiye kamennyye izvyaniya. *Svod arkheologicheskikh istochnikov*, Vol. Ye4–2. Moskva: Nauka, 200 p., 83 tabl. (in Russian).
- Popova, Ye. A. (1976). Ob istokakh traditsiy i evolyutsii form skifskoy skul'ptury. *Sovetskaya arkheologiya*, 1, 108–122. (in Russian).
- Sanzharov, S. N. (2009). Lysychans'ka antropomorfna stela. *Materialy ta doslidzhennia z arkheologii Skhidnoi Ukrainy*, 9, 32–43. (in Russian and in Ukrainian).
- Svieshnikov, I. K. (1974). *Istoriia naseleння Peredkarpattia, Podillia i Volyni v kintsi III – na pochatku II tysiacholittia do nashoi ery*. Kyiv: Naukova dumka, 208 p. (in Ukrainian).
- Sveshnikov, I. K. (1983). Kul'tura sharovidnykh amfor. *Arkheologiya SSSR. Svod arkheologicheskikh istochnikov*, Vol. VI–27. Moskva: Nauka, 86 p. (in Russian).
- Silaiev, O., & Ilchysyn, Z. (2020). Doslidzhennia na podvir'i monastyria dominikantsiv v selyshchi Pidkamin. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2019*. Kyiv, 158–160. (in Ukrainian).
- Silaiev, O., Salo, B., Bilas, N., & Konoplia, V. (2016). Novi vidkryttia na Lvivshchyni. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2015*. Kyiv, 103–104. (in Ukrainian).
- Steblii, N. Ya. (2011). Pam'iatky cherniakhivskoi kultury z okolyts s. Andriivka Buskoho r-nu Lvivskoi obl. *Visnyk instytutu arkheologii Lvivskoho universytetu*, 6, 140–171. (in Ukrainian).
- Terskyi, S. V., & Demskyi, N. V. (2020). Serednovichna zbroia blyzhnoho boiu za znakhidkamy iz pivnichno-zakhidnoi chastyny Holohoriv. *Zbroiarnia: istoriia rozvytku ozbroiennia ta viiskovoi tekhniky. Zbirnyk tez dopovidei Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (27 liutoho 2020 r., Lviv, NASV)*, Lviv, 14–15. (in Ukrainian).
- Terskyi, S., & Demskyi, N. (2021). Arkheolohiia Slovitskoho lisu (za danymy arkheolohichnykh doslidzhen ekspedytsii LIM). *Muzei – platforma suspilnoho dialohu. Materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (Lviv, Lvivskiy istorychniy muzei, 28 zhovtnia 2021 r.)*, Lviv, 312–318. (in Ukrainian).
- Terskyi, S., Demskyi, N., & Harasym, I. (2022). Arkheolohichni doslidzhennia staroho hutyshcha u slovitskomu lisi na Lvivshchyni. *Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Ukrainy. XI Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii Kam'ianets-Podil'skoho derzhavnogo istorychnogo muzeiu-zapovidnyka, prysviachenoi svitlii pam'iaty ukrainskoho arkheoloha ta istoryka Anatoliia Fedorovycha Hutsala (1946–2021), Kam'ianets-Podil'skyi*, 168–175. (in Ukrainian).
- Terskyi, S., Demskyi, N., & Kutseniak, O. (2021). Monastyr Vozdvyzhennia Chesnoho Khresta u Sloviti v svitli arkheologii. *Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Ukrainy. Zbirnyk materialiv X Vseukrainskoi z mizhnarodnoiu uchastiu naukovopraktychnoi konferentsii, Kam'ianets-Podil'skyi*, 113–118. (in Ukrainian).
- Terskyi, S. V., Maiorchak, M. I., & Demskyi, N. V. (2019). Pam'iatky davnoho naseleння pivnichno-zakhidnykh vidrohiv Holohir (rozvidky 2019 r.). *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy: tezy dopovidei III naukovoho seminaru, prysviachenoho 100-littiu vid dnia narodzhennia vidomoho naukovtsia Borysa Tymoshchuka (m. Chernivtsi, 13 hrudnia 2019 r.)*, Chernivtsi: Tekhnodruk, 137–139. (in Ukrainian).
- Terskyi, S., Maiorchak, M., & Demskyi, N. (2020). Pam'iatky rannomodernoї doby v okolytsiakh s. Slovita (za danymy arkheolohichnykh doslidzhen ekspedytsii LIMu). *Muzei – platforma suspilnoho dialohu: materialy III Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii Lvivskoho istorychnogo muzeiu, Lviv, 6 lystopad 2020 r.*, Lviv, 28–34. (in Ukrainian).
- Terskyi, S., Maiorchak, M., Demskyi, N., & Kutseniak, O. (2020). Doslidzhennia v mezhyrichchi Zakhidnoho Buhu i Hnyloi Lypy. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2019*, Kyiv, 161–163. (in Ukrainian).
- Chernysh, O. P. (1954). Karta paleolitu URSR. *Naukovi zapysky Instytutu suspilnykh nauk AN URSR*, II, 67–143. (in Ukrainian).
- Chmykhov, N. A., & Dovzhenko, N. D. (1987). O drevneyshem indoiranskom komponente v sostavlenii skifskoy monumental'noy skul'ptury. *Drevneyshiye skotovody stepey yuga Ukrainy. Kiyev*, 130–139. (in Russian).

Стаття: надійшла до редакції 18.09.2024
прийнята до друку 15.11.2024

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE TERRITORY
OF VOLHYNIAN-PODILLIAN UPLAND (NEAR SLOVITA)

Maria VOITOVYCH¹, Yana YAKOVYSHYNA², Nazar DEMSKYF³, Yaryna DEMSKA⁴

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: danylivmari@ukr.net, jkovyshyna@ukr.net*

*³Museum of Local History of Slovita village and its outskirts,
I. Bogoslova Str., 1a, 80735, Lviv region, Slovita, Ukraine,
e-mail: arheologiaslovita@gmail.com*

*⁴Historical and cultural reserve «Stilske hill-fort»,
Shevchenko Str., 129, 81615, Stilsko, Lviv region, Ukraine,
e-mail: yarynademska04@gmail.com*

The results of archaeological surveys conducted on the territory of Male Polissia and the Hologory Upland near the Slovita village are presented. It is noted that during the work on the Uplands, eight barrows were recorded that formed two clusters of three mounds each and two single mounds. It was established that a common feature for all barrows is their localization along the tops of the hills, or on the slopes closer to the top. It is indicated that all barrows have signs of robber excavations of different times. In four survey trenches in the territory of the inter-barrow space, no archaeological material was found, which does not make it possible to determine the time of construction of these objects. It is assumed that the surveyed barrows may belong to the Komariv culture, four sites of which are localized in the area where the surveys were carried out.

During the examination of the Slovita I–IV sites, their multi-layered character was confirmed. The exception is the Slovita III site, where the majority of the finds are represented by artifacts of the Komariv culture. It was observed that the Slovita II–IV sites could probably have belonged to one large settlement of the Komariv culture in the past. It was noted that the earliest finds on the sites are represented by single artifacts of the Paleolithic (Slovita I, II, IV) and Mesolithic periods (Slovita I). Several fragments of clay vessels of the Linear Pottery culture (Slovita I) were discovered, and artifacts of the Globular Amphora culture (Slovita I, II, IV) and Mezhanovitska culture (Slovita II, IV) were found. It is proven that a significant part of the artifacts belong to the Early Iron Age (Slovita I, II, IV). It is concluded that a small amount of the collected material is the product of the Rajkovets culture (Slovita I), the Early Middle Ages (Slovita I, IV), and the Modern period (Slovita I, III).

It is noted that it was not possible to confirm the presence of cultural horizons earlier than the Modern period on the territory of the cloister of the Exaltation of the Holy Cross of the Sisters of the Order of St. Basil the Great (OSBG) (Slovita VI). It is stated that the previously discovered single flint product from the territory of this cloister may be an accidental find, and verification of the place of fixation of bronze celts indicates that these products belong to such a group of sites as treasures. It is concluded that the archaeological research conducted on the border of two physical-geographical regions significantly supplemented the archaeological map of the settlement of this territory from the Paleolithic period to the Modern period.

Key words: barrows, Paleolithic, Mesolithic, Linear Pottery culture, Globular Amphora culture, Mezhanovitska culture, Komarivska culture, Early Iron Age.